

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.

13de Jaargang nr. 5

15 september 1984

Ere-voorzitter : J. Tytgat, ere-notaris

Voorzitter : G. Hebbelynck

Onder-Voorzitter : H. Collumbien

Secretaris : R. Van Geluwe, Maïsstraat 235, 9000 Gent

Penningmeester : A. Verbeke

Archief en ruildienst : Mevr. A. Eggermont, Maïsstraat 235, 9000 Gent

Redactie-adres : Lijnmolenstraat 149, 9110 Sint-Amandsberg — Gent

Postrekening : 000-105.04.73-60, Heemkundige en Historische Kring
Gent, 9000 Gent.

Lidgeld : 250 fr. per jaar

INHOUD

De Koninklijke Koorzangmaatschappij "De Vereenigde Werklieden"	278
Inventaire archéologique : Inhuldiging van Karel VI, Keizer der Romeinen, als Graaf van Vlaanderen, te Gent, op 18 oktober 1717	294
Apropos van de Gentse Abdij van Oosteeklo	297
Even memoreren : 100 jaar geleden werd George Sarton geboren	314
De Van Eyck's te Gent : Leerlingen en medewerkers (1e deel)	319
Onze Gentse Keukenrubriek	333
Vraag en Antwoord	337
Bibliografie	339

Bibliotheek en wekelijkse bijeenkomsten : in het Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis, Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis nr. 46, Sint-Amandsberg : elke zondag van 10 tot 12 uur (uitgenomen op feestdagen). Gesloten in juli en augustus. Bibliotheecaresse : Mevr. A. Eggermont.

Verantwoordelijke uitgever en beheer : G. Hebbelynck, Voorhoutkaai 40, Gent. Elke auteur is alleen verantwoordelijk voor zijn bijdrage.

Uitgegeven met de steun van het stadsbestuur van Gent en van het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen.

HERINNERINGEN

AAN WAT EENS EEN GENTSE FIERHEID WAS

Zij werd gesticht de 26 juli 1848, onder de naam "LES OUVRIERS RÉUNIS", telde meer dan honderd leden en behaalde, in de loop der jaren, tientallen onderscheidingen in koorzangwedstrijden; met ondermeer in 1912, de grote internationale kampstrijd te Parijs, waar zij de eerste en de tweede prijs werd toegewezen.

Bij haar t' huiskomst te Gent, werd zij opgewacht aan het Sint Pietersstation door een juichende menigte, die haar stoetsgewijze begeleidde tot aan en in haar lokaal, de toenmalige stamcafé "De Stad Brussel", welke gelegen was in de Hoogstraat (nu N° 88).

Ongeveer hetzelfde tafereel speelde zich af in 1929, toen zij zegevierend terug kwam na een zoveelste overwinning. Ditmaal was het te Nanterre bij Parijs, in de "Jardin d'Acclimatation", waar zij de eerste prijs bekam met de uitvoering van het prachtig matrozenkoor uit "Le Vaisseau Fantôme" van Richard Wagner.

In 1934 veroverde zij (gewoonte getrouw) de eerste prijs te Genève, niettegenstaande zich een kleine "kink in de kabel" had voorgedaan; namelijk, voor een opgelegde koorzang, muzieklezend op zicht, werd zij gebuisd door een totaal uitvallen van de tenoren.

Gelukkig voelde zij zich niet verslagen en na haar optreden met "Christophe Colomb" werd haar, na een overweldigend succes, de eerste prijs toegewezen.

Nogmaals herhaalde zich de reeds beschreven ontvangst te Gent. Thans wordt zelfs gewag gemaakt van "een massa volk die haar opwachtte en haar begeleidde naar haar lokaal".

Hier mag een kleine anekdote worden aangehaald.

In mijn beschrijving maak ik melding van "een overweldigend succes". Dat is helemaal niet overdreven, want het publiek bracht staande een daverend applaus en eiste roepend : "la Brabançonne... la Brabançonne... la Brabançonne... Maar... om "la Brabançonne" te zingen, moet ge die franse woorden (tekst) kennen, en...

Dan maar "la Marseillaise" gezongen : "Allons enfants de la patrie, le jour de gloire est arrivé (etc).

Stel U voor, DAT kenden ze !

En 't publiek juichte (lees : brulde) van enthousiasme ! De kogel was door de kerk.

Dit zijn enkele uitspringers van uit de jaren na 1900, tot vóór de oorlog van 40-45.

Maar, bekijk eens het document N° 14. Daar ziet U tot wat die eenvoudige werklieden en enkele bedienden in staat waren vanaf 1850 ! En dat

Gent, den 31 Augustus 1931

ORDE DE HOOGHE BESCHERMING VAN
ZIJNE MAJESTEIT ALBRECHT
KONING DER BELGEN

EERVOORZITTER
Graaf Carl de KERCHOVE de DENTERGHEM

ORDES-EREVEROORZITTER
De heer RAOUL VANDERMERSCH

Onderzoekingen :

BRUGGE 1850
3^e Prijs

GENT 1850
1° Prijs

BRUSSEL 1852
1° Prijs - 1° Afdeling

ARRAS 1853
2° Prijs
(Belgische Afdeling)

BRUSSEL 1875
1° Prijs - 1° Afdeling

LUIK 1877
1° Prijs - 1° Afdeling

ANTWERPEN 1908
Eervolle Medaling
Afdeling van Oplevensdeed

PARIS 1912
Groot internationale kampstrijd
1° & 2° Prijs

Geachte Heer,

Wij hebben de eer en het genoegen U ter kennis te brengen dat het Bestuur U op voorstel van Mr. Adolf DeVlaeminck (senior) als werkend lid der Koninklijke Koorzangmaatschappij DE VEREENIGDE WERKLIEDEN aanneemt.

Aanvaard, Geachte Heer, de uitdrukking onzer beste gevoelens.

NAMENS HET BESTUUR DER MAATSCHAPPIJ :

De Secretaris,

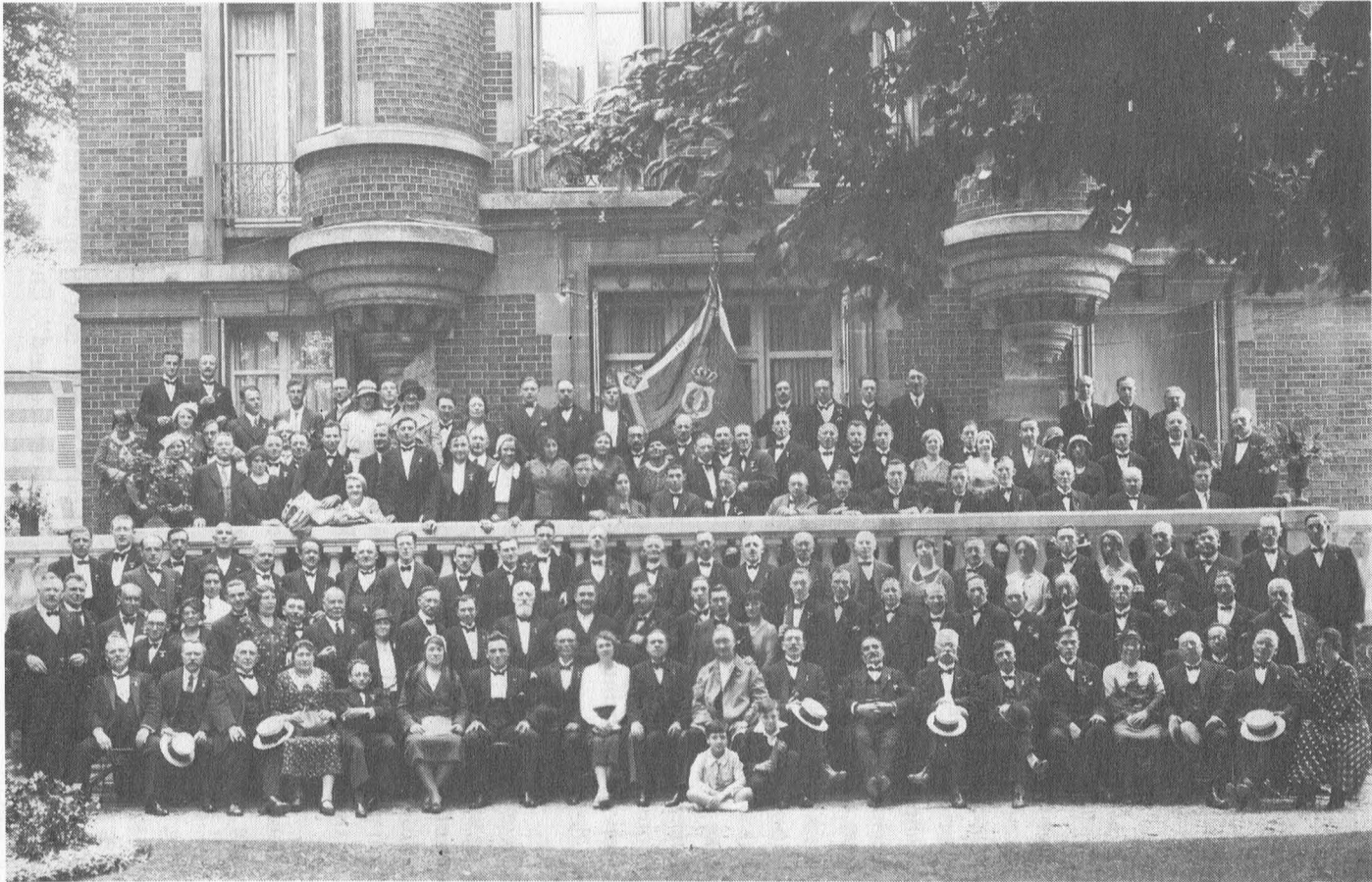
De Voorzitter,

Aan Mijnheer Adolf DeVlaeminck, 49, Stoppelstraat,
Gent.

P.S. Wij zullen zoo vrij zijn het bedrag Uwer ^{half}jaarlijksche bijdrage zijnde 6 fr. per post te doen ontvangen.

Afb. 1. Document 14. Van vader Adolf op zoon Adolf.

Afb. 2. 1927. Even uitblazen. Foto genomen na hun overwinning te Nanterre bij Parijs. Vooraan in het midden de chef Verniers.

alles onder de leiding van prima dirigenten die als muzikkliefhebbers toch ook maar zonen waren uit de Gentse Volksschoot. Mag ik beweren dat zij een koorzangmaatschappij vormden welke één der steunpilaren is geweest van "Die Gentse Fiere".

Haar laatste grote overwinning zong zij in 1952, in Duitsland, te Wuppertal. Spijtig, maar hierover beschik ik over zeer weinig inlichtingen, maar mag wel vermelden dat haar toenmalige Ere-Ondervoorzitter : Evariste De Bouvre, fabrikant van farmaceutische verband-tissus, zodanig fier, (lees : in de wolken) was, op het bekomen resultaat, dat hij besloot een souper te laten doorgaan in de "Rocher de Cancale" te Gent, aangeboden aan de leden en hun echtgenote van onze koorzangmaatschappij. Dit souper stond volledig op kosten van de heer De Bouvre. De oorlog 40-45 is het begin geweest van het langzaam wegwijnen onzer zangmoeder.

Ik herinner mij nog die zondagvoormiddag, in die fameuze ijzige winter van 40-41. De herhalingen (lees : repetitie, het woord welken wij steeds gebruikten) beëindigd. De chef, de heer Joseph Verniers, was tevreden, wij ook. We verlieten de repetitiezaal om ons aan een tafeltje te zetten in ons stamcafé "De Stad Brussel", teneinde er onze droog gezongen keel te spoelen.

Iedereen besprak de koorzang, maar ook de "koetjes en de kalfjes". Kortom, er hing een warm gebroebel in de lucht.

Na een tiental minuten ging de straatdeur open en stapten twee in heer geklede individuen het café binnen en informeerden naar onze Voorzitter.

De heer Ferdinand Mees, (hij was het toen nog) stelde zich recht en vroeg wat de heren wensten.

Het-antwoord was duidelijk : of wij ons wilden aansluiten bij het vlaams zangkoor. (lees : V.N.V.-koor).

En nu gebeurde er iets wat ik nooit zal vergeten; het warm gebroebel sloeg om in een doodse stilte. Het bomvolle "café" zweeg als een blok ijs.

De heer Mees begreep onmiddellijk onze stilzwijgende afkeuring en reageerde met verheven stem en op een "vosse staartse" wijze : "Mijne heren, U komt werkelijk te laat. We hebben daarjuist een algemene vergadering gehouden en zijn besloten tijdens de duur van de oorlog, noch te feesten, noch te zingen, ten teken van rouw over de slachtoffers. (terwijl ik schrijf, hoor ik hem spreken).

't Was inslaande. Ze schenen akkoord te gaan met : "spijtig dat ge niet kunt aansluiten, maar uw besluit is ontroerend". En daarmee waren ze weg. Zucht.

De een na de andere en op de duur allemaal, klaptten wij in onze handen

Afb. 3, 1928. Haar zangers staan vertrekkensgereed op het Steendam, haar zoveelste overwinning tegemoet !

Ondervoorzitter

Auguste De Deken

Adjunct-voorzitter

Ferdinand Mees

Dirigent

Joseph Verniers

Voorzitter

Edmond De Rudder

Afb. 4. 1934. Haar grootste zegepraal harer geschiedenis : Genève, Internationale Muziekwedstrijd, 1e Prijs in uitmuntendheid, plus de gelukwensen der jury, plus bekroning van haar dirigent (onze chef) Joseph Verniers, plus de 4 eerste prijzen, behaald door haar solozangers in de individuele zangwedstrijd.

Te Gent wordt ze opgewacht aan het St.-Pietersstation door verschillende maatschappijen en de 2e september, daaropvolgend, wordt ze, na een ware triomftocht door de feestelijk bevlagde straten, plechtig ontvangen op het Stadhuis, waar, in gepaste woorden, de Heer Burgemeester Vanderstegen, hen de dank en de fierheid der Stad Gent uitdrukte.

ten teken van goedkeuring.

De heer Mees heeft nadien nog verklaard "ik heb met een zodanige overtuiging gesproken, dat ik mijn eigen leugens geloofde!".

Natuurlijk was het gedaan met de herhalingen. Dat ze ons in 't oog zouden houden was vanzelfsprekend. De Voorzitter had een voorstel om bijeen te blijven en de stem niet te laten roesten : we zouden ons verdelen in twee à drie groepen en kerk-koorzangers worden. Alhoewel het merendeel der aanwezigen zich akkoord verklaarden, is van dat alles niet veel terecht gekomen.

Een groepje van ongeveer vijftien leden, waartoe ik eveneens behoorde, kwam wekelijks bijeen in het café "Bij Karel De Braeckelee", gelegen op de linkerhoek van de Kammerstraat en de Koningstraat.

Karel, die en tenor en bestuurslid was van onze tijdelijk stilgelegde zangmaatschappij, had in zijn drankgelegenheid een piano staan. Daar konden we nu eens "ons hartje ophalen".

Een vriend van Karel, de heer Raphaël Machiels, repetitor van het ballet van de Opera van Gent, en er later, dirigent van het orkest, bracht ons zo nu en dan eens een bezoek, leerde ons liturgische muziek om kerkkoorzang uit te voeren in de Sint-Niklaas-kerk, bij bijzondere gelegenheden. Het groepje heeft het volhouden tot in 1978.

Het is ook bij Karel dat we tijdens de oorlog een zangkoortje stichtten dat onder leiding stond van de heer Jean Malfroid. Het versmolt in het niet bij de heropbeuring van onze zangmoeder "De Vereenigde Werklieden" in 1946.

In het begin van dat jaar, nam de heer Louis Van Welden, die later onze voorzitter zou worden, na het aftreden wegens ziekte, van de heer Mees, samen met zijn vriend, onze Ere-Onder-Voorzitter de heer Evariste De Bouvre, het initiatief een oproep te richten tot al de leden, met de melding dat onze maatschappij terug van wal ging steken en de herhalingen vanaf een bepaalde datum regelmatig zouden plaats vinden. En 't lukte ! We waren met veel terugkomers; meer dan zeventig ! De vreugde straalde warmte : "jongens, jongens, jongens, wie dat we daar hebben, en hoe gaat het met u, en de stem ? zal het nog gaan ???" enzovoort, enzovoort. Maar... dat vreugdevolle weerzien werd overschaduwd door een donkere wolk met het zeer spijtig bericht : onze chef (lees : door allen zeer geliefde chef) de heer Joseph Verniers kon niet meer komen. Begrijp wat wij begrepen. Hij was dus in de onmogelijkheid ons terug naar de roem te leiden zoals hij dat voorheen altijd had gedaan !

Denk niet dat ik hier overdrijf als ik schrijf : – uit de bijenzwerm was de koningin verdwenen –.

De hierop volgende jaren hebben het bewezen.

Dirigenten met naam zoals een Prosper Van Eeckhoutte, prijs van Rome, bestuurder van het Conservatorium te Kortrijk, een Platel, gekend con-

Afb. 5. 1934. Ze zongen hun 1ste prijs te Genève onder leiding van hun dirigent Joseph Verniers (met elleboog op tafel).

cert-pianist, een Roger Verheest, violist, inspecteur bij het officieel onderwijs, muziekafdeling, een Jef Nachtegale, dirigent van het Opera-orkest te Gent en anderen, spanden zich werkelijk in om dezelfde vroegere samenhang van Joseph Verniers te bereiken, maar lukten daar niet in.

Maar... was die Joseph Verniers dan echt zo een reuze element ?

Een prijs van Rome of noem maar op ?

Neen. Hij was een gewoon amateurzanger zoals wij. Was een tenor (lichte) en was een goed muzikkenner en kassier bij een bank.

Maar, het was juist dat simpele wat zijn sterkte uitmaakte en misschien wel voornamelijk zijn steeds opgeruimde gemoedsaard welken hem zo sympathiek maakten bij de zangers. Hij was één van de hunnen, begreep wat zij verlangden, bracht dikwijls met zijn "kwinkslagen" de geestige noot en de aangename sfeer in de herhalingen, zodat zij een waar genoegen waren ze te beleven.

Hij begreep ook, en hier komt het essentiële punt dat de sterkte uitmaakt van een amateurs-dirigent, dat wij geen eerste prijzen waren van een muziekschool.

Het zingen van een valse noot of een tekstfout, herleidde hij tot een mop, zodat wij eens konden lachen met ons eigen "stommitteitje". Met het resultaat dat we daarna dubbel opletten en ons best deden geen "kemels meer te schieten" (zijn woorden).

We hielden van hem en hij van ons.

Hij was de "koningin" van de bijenkorf.

En juist hij kon niet meer komen... De chefs die, de een na de andere, hem opvolgden, deden waarlijk, en ik herhaal het nogmaals, hun best, maar waren zo verscherpt in muziekkennis dat ze soms voor onbenulligheden ons tien, twintig keren een zinnetje lieten herzingen.

Sommigen verloren hun geduld, anderen werden kwaad.

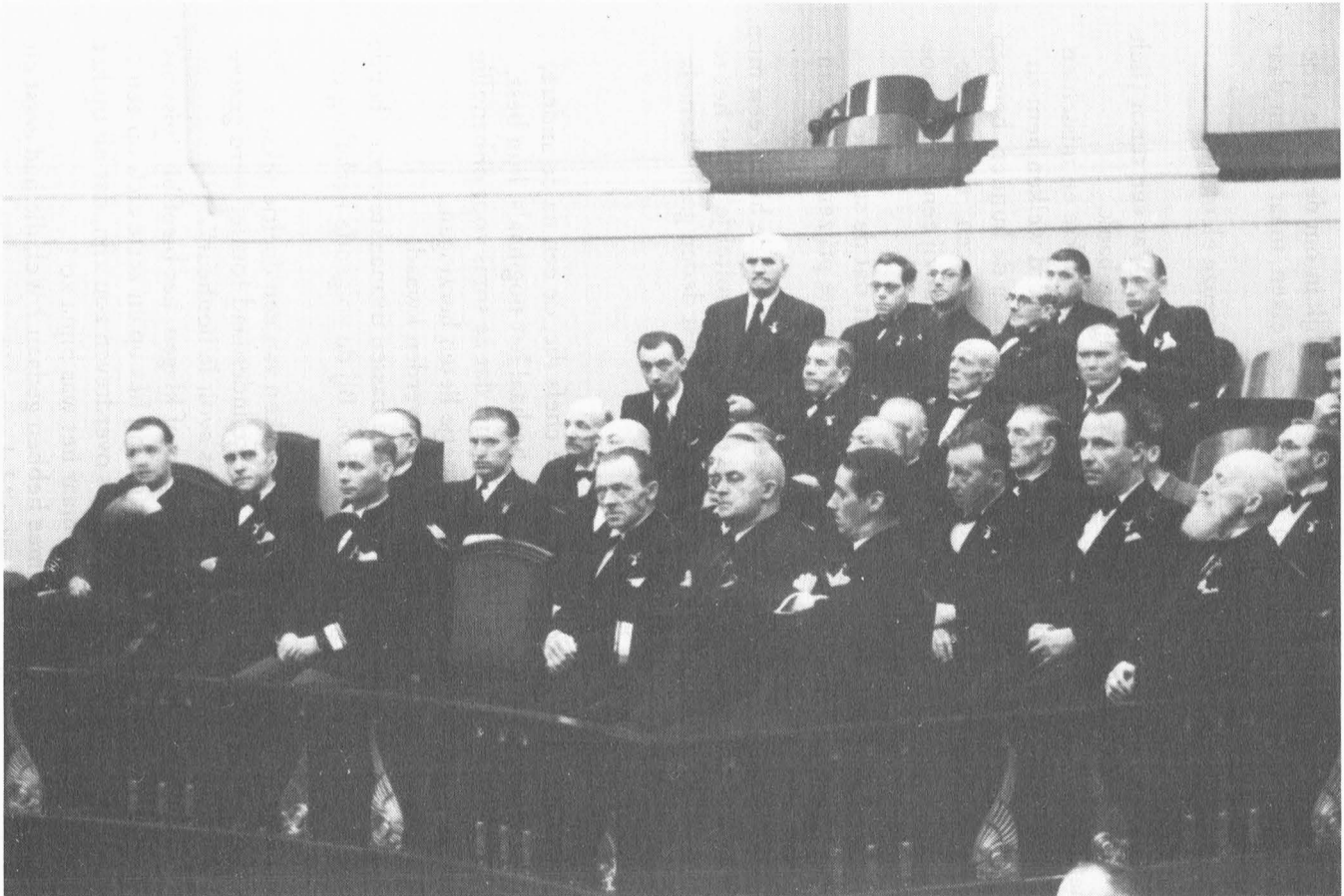
En zo is het eens gebeurd dat een chef de bassen uitmaakte voor "bende broekventen", met alle gevolgen van dien. Bij de volgende herhaling ontbraken er minstens vijf.

Een andere chef vitte eens op het uitspreken van een deeltje tekst : "puissions nous avoir le bonheur", welke inderdaad foutief werd gezongen, want het klonk als : "pissons nous avoir le bonheur".

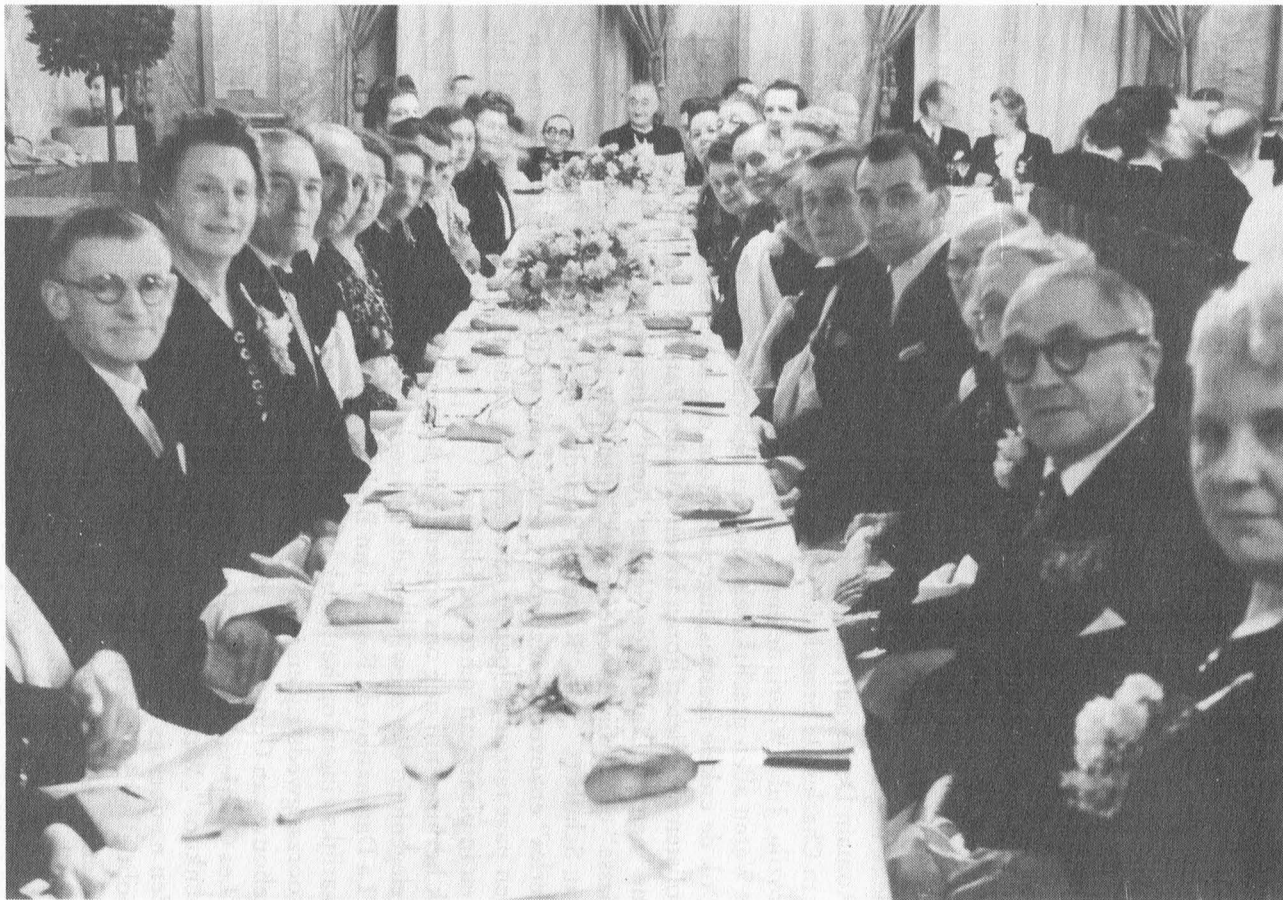
Wat die chef ook deed, smeken, roepen of klagen, het bleef bij "pissons".

Na meer dan twintig maal herhalen gaf hij het op en zette zich op een stoel om op adem te komen. Lichtjes overdreven zou zijn, dat hij op het punt stond vlammen te spuwen, maar het was bijna zo !

Wat zou Joseph Verniers daarmee hebben gedaan ? Wel, die had eerst en vooral van die "pissons" een "vette" lol gemaakt, (best dat het geen gemengd koor was), waarbij wij het zouden uitgeproest hebben van het lachen, en pas daarna zou hij gezegd hebben : "kom jongens, laat ons

Afb. 6. 1948. Academische Zitting. Viering 100-jarig bestaan : foto, genomen tijdens de toespraken in de Aula van de Universiteit van Gent. Groep : bassen en baritons. Foto's van andere groepen, toehoorders enzomeer, zijn verdwenen.

Afb. 7. 1948. Viering 100-jarig bestaan. Gezicht op een feesttafel.

nu uitscheiden met pissen, en laat ons pu-i ssi-jon zingen. Kommentaar overbodig.

Ik zou nog meer anecdoten kunnen aanhalen, maar ik vrees dat mijn schrijven een gezaag zou worden.

Die gestrengheid van die chefs had voor resultaat dat langzaam het ene lid na het andere wegbleef.

Er werd mij gewezen op het opkomen van de radio, de T.V., de auto, en zo meer, en dat hierdoor het zo noodzakelijke "feu sacré" sterk verflauwde.

Goed, akkoord. Maar waarom ben ik ontslagnemend geweest ?

Om de heel eenvoudige reden : ik vond vanaf 1960 in de herhalingen niet meer dat aangename, dat echte plezierige gezonde vermaak van weleer. Dat velen met mij het hebben uitgehouden is te danken geweest aan onze repetitoren, die, zoals een Verniers, wisten hoe ons aan te pakken. Ik denk nog steeds aan Pierre Tuypens, aan Henri Van Droogenbrouck, aan Romain Desaegher, aan Clement Verniers, zoon van Joseph Verniers, aan Charles De Braeckeleer, aan Julien Balliu, Jean Malfroid en aan mijn kozijn, Jules Waeri, de enige nog in leven.

't Waren allen prachtkerels die zeer bekwame pianisten waren.

Ook de enkele feestjes, ingericht door ons feestbestuur, waarop onze solisten zich lieten horen in een "Maître Patelin", een "Pensée d'Automme" een "Le Barbier de Séville", een "Hérodiade" een "Prologue de Pallas" een "Mijn Moederspraak", een "De zeeldraaier", een "Serenade van Schubert", een "Roses de Picardie" en in duo "Les Pêcheurs de Perles" enzovoort, enzovoort, te veel om op te noemen, die feestjes en een paar reizen hielpen er aan mede dat sommige leden nog een tijd bleven in plaats van achter te blijven.

Ik herinner mij nog ons optreden in het park van de stad Oostende ter gelegenheid der zeewijding, de uitvoering van de voornaamste koren uit "La Damnation de Faust" van Berlioz, in het casino te Knokke, ons jaarlijks zingen op het kiosk op de Kouter te Gent, onze deelname aan koorzangwedstrijden in het conservatorium, ons optreden in het Opera-gebouw van Gent en nog veel meer, wat ik mij niet zo goed meer herinner. "Les Ouvriers Réunis", "De Vereenigde Werklieden", "Het Gents Mannenkoor". Waarom die omvorming naar "Het Gents Mannenkoor" ? Een na-oorlogs bestuur vond dat het woord "Werklieden" de indruk gaf politiek getint te zijn. Dat woord prikte hun mentaliteit terwijl ze geen rekening hielden met het feit dat de drie-vierden van het ledental bestond uit werklieden. Wat ze ook niet opmerkten was, dat zij hiermede de doodsklok luidden over "LES OUVRIERS RÉUNIES"; deze benaming en geen andere was de ONZE !

En nogmaals bleven enkele leden achter.

Zoals ik reeds vermeldde, haar laatste overwinning zong zij in 1952 in

Duitsland te Wuppertal.

Maar dat is ook haar laatste geweest.

Haar toenmalige chef, (ik noem geen namen) handelde in tegenstelling met Joseph Verniers; die gaf het goede voorbeeld, hij gaf het slechte.

Hij deed zich maandelijks tweeduizend frank betalen, (in die tijd !)

kwam hoogstens eenmaal in de maand naar de herhalingen of soms niet.

Waarom hij niet aan de deur werd gezet ?

Het was door zijn tussenkomst dat wij soms met een groepje zangers het koor van de Gentse Opera gingen versterken.

Denk aan "Les Huguenots", "La force du destin", "De Zigeunerbaron" enzomeer. Dat optreden werd betaald en dat geld werd door ons gestort in de kas van onze maatschappij, die de centen meer dan nodig had voor een verjaringsfeest in het vooruitzicht, namelijk ons honderdvijfentwintigste verjaringsfeest ! In het verslag over de bestuursvergadering van 29/10/1973, wordt gewag gemaakt over voorbereidingen om het inrichten van "ons 125 jaar feest", en "De Hr. Lampo is ziek en de uitnodigingen welke hij ging laten drukken door zijn broeder zijn naar de vergethoek verschoven".

Tijdens de bestuursvergadering van 30/7/74, wordt niet eens meer over het feest gesproken. Nochtans, het heeft plaats gehad gezien : "dan is er ook sprake van de eeretekens, waarvoor we te laat waren verleden jaar op ons 125-jarig bestaan, (enz.)."

Hier beschik ik over te weinig inlichtingen om er over uit te weiden.

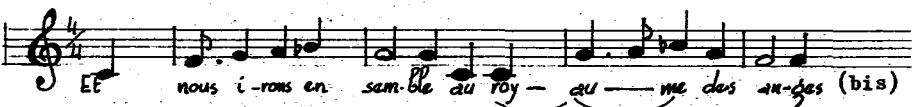
Koning Sukkel zwaaide de scepter !

Ik heb, onder andere, een zestal foto's ontvangen, genomen gedurende een banket. Niemand, van de weinige overlevenden, kon mij vertellen ter welke gelegenheid van wat, of waar het heeft plaats gehad.

Ik voeg ze bij de documentatie zonder commentaar.

Midderwijl gaf het ene lid na het ander zijn ontslag en ons zangkoor verdween langzaam in het niet, zoals het rode zand verdwijnt uit het bovenste kuipje van de zandloper... Ze verdween uit de horizon na een bestuursvergadering van 6 september 1978.

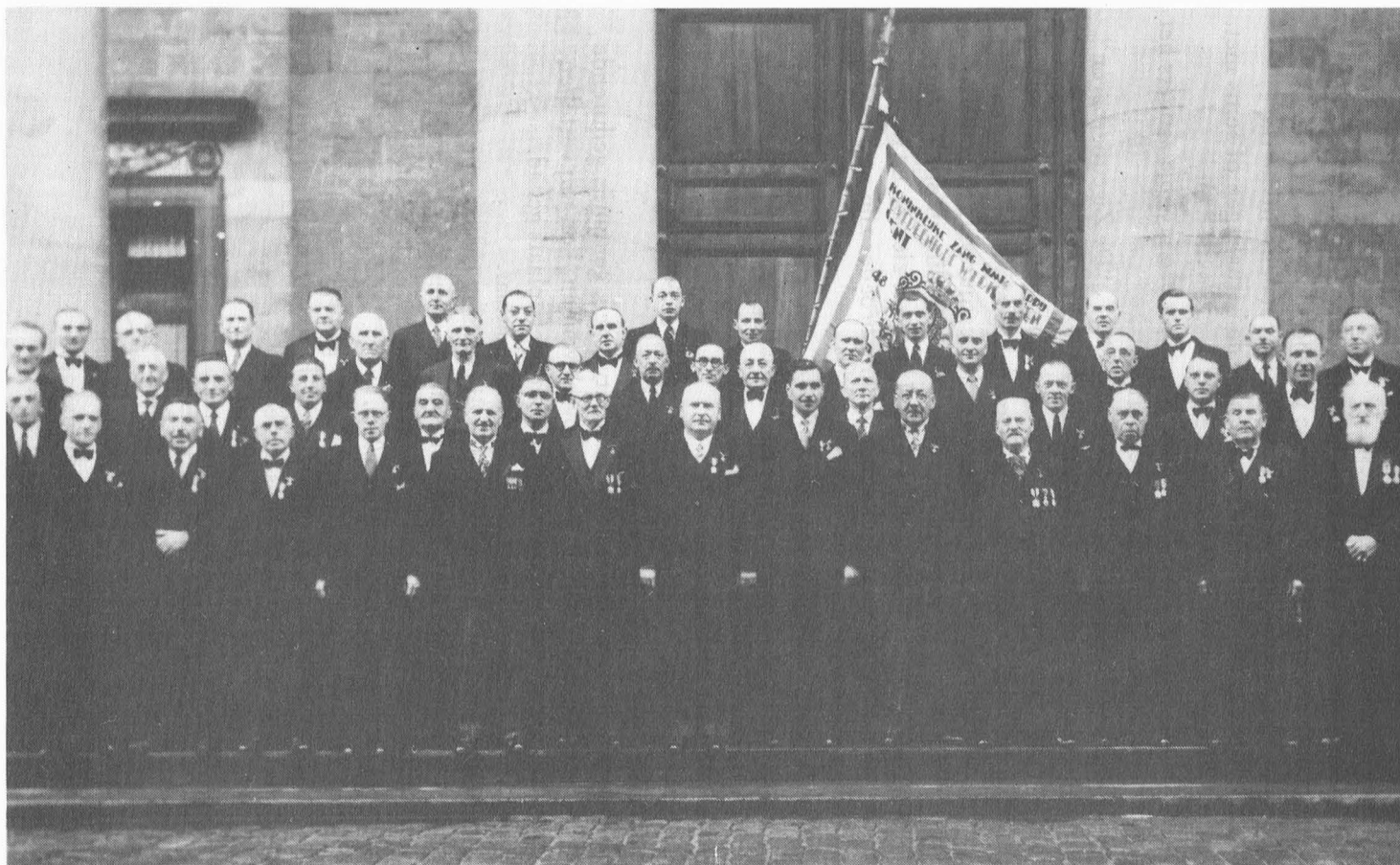
De zielen van haar afgestorvenen zijn bijeen gebleven en terwijl ik schrijf, hoor ik hen in de verte het koortje zingen, het koortje dat wij ook zongen als slotzang van vele optredens en feesten :

Et nous irons ensemble, au royaume des anges,

Chantez l'hymne éternel des divines louanges,

Paix à la terre et gloire à Dieu

Afb. 8. 1948. Viering 100-jarig bestaan. Deze foto werd genomen buiten (op de trappen) van de Universiteit, Volderstr. (een tiental leden konden 's voormiddags niet aanwezig zijn door werkomstandigheden).

Paix à la terre et gloire à Dieu
Paix à la terre, et gloire à DIEU !

(verdomd, ik schrei)

Waeri Robrecht 1984

NASCHRIFT

Dit artikel is in feite een fragment uit een lijvig, rijkelijk geïllustreerd dossier, dat samengesteld werd door de Heer Roger Waeri.

Een pittig detail dat ongetwijfeld onze lezers zal interesseren, is dat hij en zijn kozijn Jules waaraan hij refereert in het "Voorwoord", de enige nog in leven zijnde kleinzoons zijn van Karelke Waeri. Moesten er nog andere "oude Ouvriers" zijn die hen kunnen helpen bij het vervolledigen van hun documentatie, dan zouden zij dit zeer op prijs stellen.

Wij, van onze kant, hebben ook een vraag.

Het was destijds een traditie dat bij het sluiten van de Gentse Feesten de "Ouvriers" een uitvoering gaven op de Kouter. Even traditioneel was dat ze hun optreden beëindigden met het liedje "O Pepita".

Veel tekst kam daar niet bij te pas, het was in feite een geestige variatie op de 4 elementen : O - Pé - Pi en Ta.

Merkwaardig genoeg schijnt, zelfs onder de oude "Ouvriers", niemand nog te beschikken over de woorden, de muziek en de origine van dit liedje. Platen zullen er wel niet van bestaan (wat zeer spijtig is), maar wij herinneren ons het nog gehoord te hebben, vóór de oorlog, op Radio Gent.

Het zou bijna niet te geloven zijn dat er onder de duizenden lezers van "Ghendtsche Tydinghen" niemand meer zou zijn die ons daar iets meer kan over vertellen.

Origine, woorden, muziek, andere details, zouden met grote dankbaarheid op de Redactie ontvangen worden.

H. C.

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE – FICHE Nr. 116

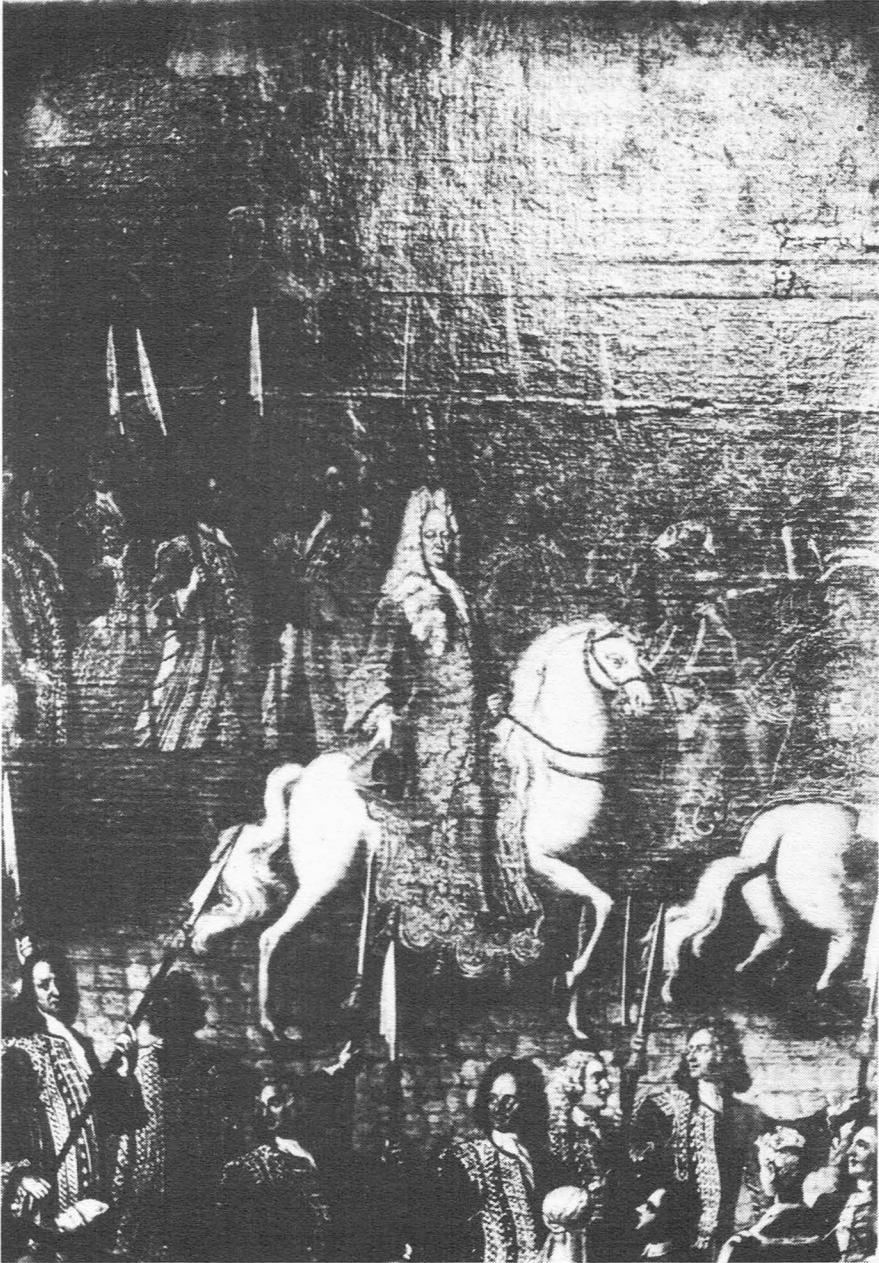
Op 10 augustus 1899 stelde Alfons Van Werveke, in het Nederlands, in de rubriek “Schilderijen – Oudheidkundig Museum, nr. 1884 – XVIIIe eeuw (1718-1728)” een fiche op over de

INHULDIGING VAN KAREL VI, Keizer der Romeinen, als Graaf van Vlaanderen, te Gent, den 18 October 1717.

Den 13 Maart 1718 “heeft den schilder Sieur Joannes Baptiste van Volxsom hem verbonden (tegenover de Staten van Vlaanderen)... te maecken eene schilderije representerende volghens de schitse daervan ghesien, den theater de staken ende alle de embellisementen op de vrijdachmarct der stadt ghendt ten tijde ende tot het effectueren de huldijsge [in naam van] sijne keijserlicke ende Catholijcke Majesteijt [gedaan door] haere Excellentie den heere Marquis De Prie met gans de suite vande heeren gheestelicke, Cavalliers, ende ghedeputeerde te peerde gheschildert naer het leuen, emmers op den voedt maniere ende groote soo als is de schilderije vande huldinghe van... Carel den tweeden [door F. Duchastel, 1668] ende dit voor de somme van drie duijsent guldens courant gelt onder voordere conditien dat den seluen van volxsom sonder voordere recompense aen jder heere ghedeputeerden composerende de vergaederijnghe vande heeren geestelicke ende leden sal inleveren ende ter handt doen sijn Portraict sullende moghen behauden mitsgaders reserueren tsijnnen prouffijte de portraicten van alle de heeren soo gheestelicke, noble, als ghedeputeerde vande subalterne Corps buijten de gonne seance nemende ter vergaderijnghe... (1)”.

De schilderij, waarvan wij hier een klein deel afbeelden met den markies van Prié, omringd door zijne adellijke wacht van Hellebaardiers, stelt de Vrijdagsmarkt voor, op het oogenblik dat de ruitersstoet aankomt om het derde en laatste deel van de inhuldiging aan te vangen. Langs den kant van het Toreken bemerkt men de prachtige verhevenheid door den meester schrijnwerker Jacob Colin ontworpen en uitgevoerd (2), in het midden der markt het standbeeld van Keizer Karel, te dier gelegenheid door J.-B. van Helderbergh wat opgeknapt (3), op de vier hoeken de reusachtige piramiden, welke 's avonds en de twee volgende avonden moesten dienen tot de verlichting. Behalve vóór de verhevenheid is de markt vol nieuwsgierigen. Op den voorgrond, rechts van den aanschouwer, bemerkt men Jacob Colin, met een werkmán, die de teekening van de verhevenheid ontrolt, en nog meer rechts een ruiter, die hoogst waarschijnlijk den schilder voorstelt. Op het tweede plan rijdt de optocht;

(1) Rijksarchief te Gent. *Staten van Vlaanderen*, nr 677. f° 167. – (2) *Idem*, nr 1891, f° 34. – (3) *Idem*, nr 1891, f° 30.

Inhuldiging van Karel VI. Fragment uit het groot schilderij dat hangt in de Troonzaal van ons Stadhuis. (Foto Stadsarchief).

het hoofd, gevormd door eene afdeeling keizerlijke ruitery met zes trompetters en cimbaalspeler, heeft zich reeds in den hoek vóór den Wolf (Lakenmetershuis) geschaard; de zes trompetters en de cimbaalspeler der stad, in hun zwart met wit versierd pak, zijn er vóór geschaard (4). J.-B. van Volxsom (1679-1732) werd ten jare 1706 in de nering der schilders aanvaard (5). Volgens Siret is hij een leerling van R. van Auden-Aerde. Weinig schilderijen zijn van hem bekend : de *Inhuldiging* is zijn beste werk (H. 3,42 m.; B. 5,62 m. doek). Toen hij er reeds zes jaren aan had gearbeid, was hij ontmoedigd, daar hij bemerkte, dat zijn loon veel te klein zou wezen. Aangemoedigd door een belofte van meerdere toelage, werkte hij verder en leverde het stuk eerst in Augustus 1728 (6). Het werd door zijne collega's, Ignatius de Beckers en Hendrik Matthijs, onderzocht en "weerdich bevonden tot de somme van ses duysent vijft hondert guldens courant. (7)". De Staten van Vlaanderen betaalden hem boven de bepaalde 3000 gln een toelage van 1600 gln courant voor het overwerk (8). Hoewel van Volxsom de schilderij van Duchastel tot voorbeeld moest nemen, is hij er, door het te zeer betrachten van de gelijkenis der portretten, verre beneden gebleven : het doek laat vooral te wenschen aan eenheid.

---

(4) *Relation de l'inauguration de... Charles VI.* (Gand, Aug. Graet, 1719). — (5) Stadsarchief. *Register van de Schilders.* — (6) Rijksarchief. *Staten van Vlaanderen*, nr 736, f° 62. — (7) *Idem*, nr 736, f° 68. — (8) *Idem*, nr 736, f° 58.

APROPOS VAN DE GENTSE ABDIJ VAN OOSTEEKLO

Iedere Strop weet zo goed als ik dat Gent uitzonderlijk rijk aan abdijen geweest is : de zo vermaarde als machtige Sint-Pietersabdij, de geruïneerde Sint-Baafsabdij, de avontuurlijke abdij van Baudelo wier gebouwen, zelfs na de afschaffing van die instelling, niet ophielden een belangrijke (Gentse) rol te spelen, de weergalozige Bijlokeabdij en de minder op de voorgrond tredende abdijen van Doornzele, van Nieuwebos, van Drongen, van Groenebriel. Doch iets kunnen voortvertellen over die geheimzinnig doende Gentse Oosteekloabdij. Dat zal u wel moeten nalaten.

Welnu; die abdij, of liever de grond waarop ze gedurende een paar eeuwen haar bestaan sleet, heeft niet alleen een royaal gestoffeerde geschiedenis, maar bovendien een lange voorgeschiedenis gekend. Deze moet ik u wilens nillens in een paar woorden uit de doeken doen.

De Leie vanaf de Henleykaai tot en met de Achterleie vormde van oudsher de grens tussen het Portus en de villa Ekkegam. De linkeroever van de Leie begrepen tussen het Kuipgat en 's Gravensteen noemde men *Overleie*, een nogal doorzichtige benaming, die doet denken aan *Over-schelde*. Dat *Overleie* geraakte heel vroeg bewoond, zodat het reeds vóór 1105 met een kapel (de kiem van de Sint-Michielskerk) bedeeld werd. In 1165 verwierf het Portus het gebied in kwestie en begrensde het prompt door middel van een brede gracht, die weldra Houtlei zou genoemd worden. Meteen was de Sint-Michielswijk geboren.

Het sprak vanzelf dat ook die nieuwe brok Portus diende versterkt te worden. Dus bouwde men evenwijdig met de gracht een forse vestingmuur die op 3 plaatsen onderbroken werd door min of meer reuzige poorten : de Zandpoort (later Zottepoort), de Posternepoort en de Turrepoort (Torenpoort, Drongenpoort, Torhoutpoort). We mogen aannemen dat muur, vestingtorens en poorten op het einde van de eeuw volongen feiten waren.

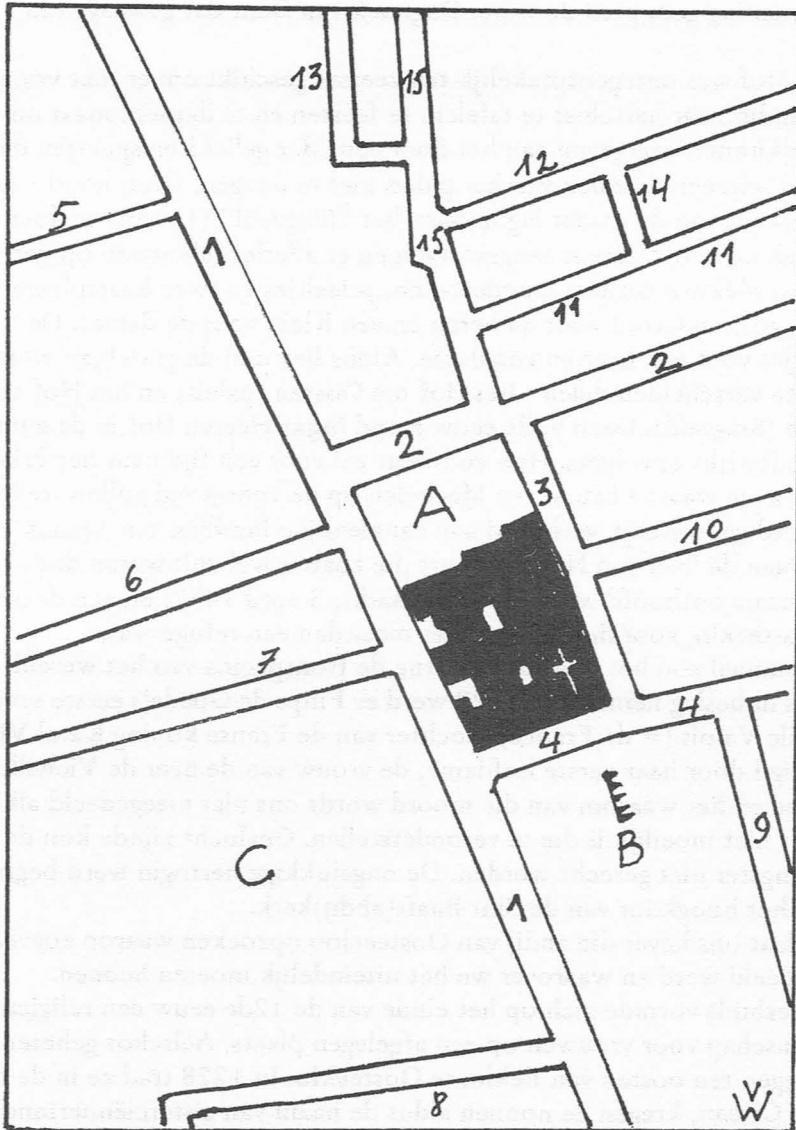
Van die 3 poorten is er slechts één die recht heeft op onze belangstelling omdat die nu eenmaal in ons kraam te pas komt : de hoger genoemde *Posternepoort* (en wat ernaar genoemd werd : *Posternebrugge* en *Posternestrate*).

De naam *Posterne* behoort tot de woordenschat van het Oudfrans (Parijs 1130), dat op zijn beurt afgeleid is van het Latijn *Posterula*. Werd ontleend door het Middelnederlands, het Oudengels en het Nieuwengels (*Postern*) en het Nieuwfrans (*Poterne*).

Oorspronkelijk was een *posterne* een onderaardse galerij die in een citadel of versterkte plaats 2 inwendig of 1 inwendig en 1 uitwendig deel van het fort of versterking met elkaar verbonden. Uiteraard werden ga-

lerij en poorten geheim gehouden, iets dat trouwens door het woord duidelijk vertolkt wordt : post (zoals in postérieur) wat achteruit, achterwaarts betekent. Posterne kan dus evengoed verklaard worden als achterbakse galerij en Posternepoort als achterbakse poort of achterpoort. Met die benaming wordt onze Posternepoort dan ook niet zelden aangeduid. Dat het woord zelf door de grillige volksetymologie nogal hardhandig aangepakt werd moge blijken uit de talrijke verwringingen die het moest ondergaan. Waarvan hier de meest frappante (om het even in welke samenstelling het woord posterne voorkomt, als Posternepoort, Posternebrug, Posternestraat) : Posterne (1296), Posteerne (1339), Pasterne (1372), Pasteerne (1376). In de loop van de 16de eeuw verdwijnen die vormen om plaats te maken voor de vreemdste, onverwachtste benamingen : Besturm (1697) naast Pasturm (1700) en van Besturme (1771) naar Bestorm (1783), nadat er terloops van een Postheeren sprake geweest was. En toen men de Gentse straatnamen aan 't vertalen ging, werd Bestormstraat in 1796 Rue d'Assaut en in 1799 Rue de l'Assaut. Beide namen, die van de Bestorming en die van de Assaut bleven in gebruik tot in 1942 toen ze de plaats dienden te ruimen voor de eentalige, officiële *Posteerne*.

Op 26 augustus 1346 sneuvelde de graaf Lodewijk van Nevers bij Crécy. Hem volgde zijn zoon Lodewijk van Male (° op het kasteel van Male 23 ?, 25 ? november 1330). Een flinke knaap die nog 16 jaar moest worden. Jonge Lodewijk bleek niet alleen een geduchte vechtersbaas, een gewiekst diplomaat en een doorgewinterde politicus te zijn, hij was jammer genoeg een al te praalziek en verkwistend heerschap. Om slechts één van zijn grillen te noemen, vergenoegde hij zich niet met de talrijke kastelen en andere grafelijke woningen die hij van zijn voorgangers geërfd had, hij hield niet op aldoor nieuwe "hoven" te laten optrekken. (Op wiens kosten ? Wel, op die van de lieve onderdanen). Hij begon met de bastaardzuster van zijn vader, Isabella of Elisabeth van Vlaanderen, van haar eigendom, het Hof ten Walle (het later Prinsenhof) afhandig te maken (1249). De omvangrijke verbouwingen van het Hof zijn nauwelijks voleindigd of hij bouwt te Wondelgem een versterkt kasteel dat in 1374 voltooid is. (Ziedaar de oorsprong van de onzalige geheime-galerijlegende !) Doch middelerwijl heeft hij meer en beter gedaan : heeft van de stad een flinke brok grond verworven : het gedeelte van *Overleie*, grosso modo begrensd door de Houtlei, de Posternestrate, de Strypstrate (thans Struifstraat) en het nu verdwenen straatje dat naar het Ingelandgat leidde, plus, natuurlijk de Posternepoort en links en rechts van de poort gelegen partijen stadsmuur. A. van Werveke beweert, wellicht terecht, dat het op het aldus verworven terrein opgericht "Hof ter Posterne" alias "Mijns Heeren Hof van Vlaanderen" in 1374 klaar kwam niettegenstaan-

Afb. 1. Het gewezen Jezuïetenklooster (zwart getint) met omgeving :
 1. Oude Houtlei; 2. Zwartezustersstraat; 3. Struifstraat; 4. Posteer-
 straat; 5. Schouwvegersstraat; 6. Wellingstraat; 7. Brandstraat;
 8. Maagdestraat; 9. Sint-Martensstraat; 10. Pussemierstraat; 11.
 Jonkvrouw Mattestraat; 12. Wilderoosstraat; 13. Watergraafstraat;
 14. Sint-Crispijnstraat; 15. Ingelandgat; A. voordien kloostertuin;
 B. vestingmuur; C. voordien z.g. Slagveld.

de de mening geopperd door het Dagboek van Gent dat gewaagt van 1379.

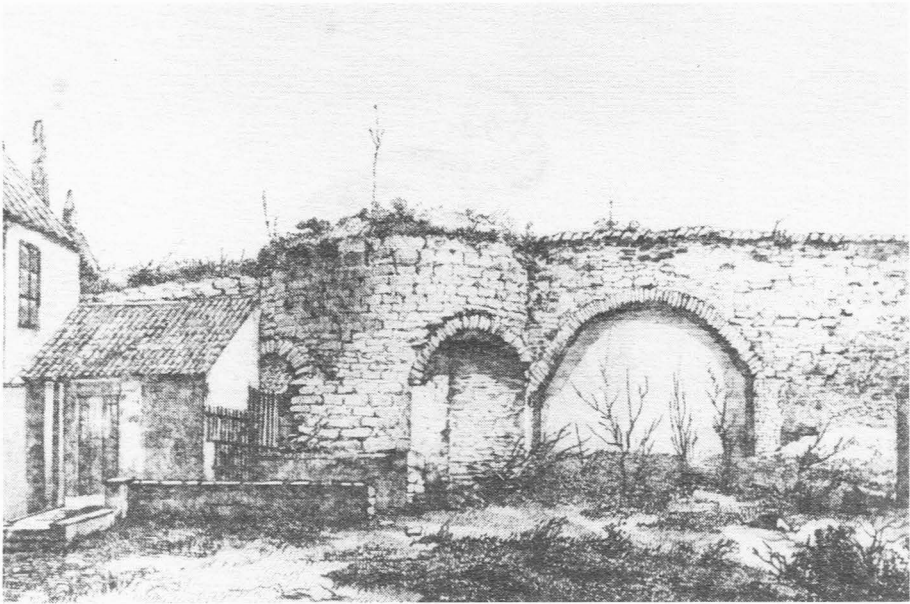
Louis' Hof was ontegensprekelijk ten zeerste geschikt om er met vriend en vriendin naar hartelust te tafelen, te feesten en te dansen, maar om zich te kunnen overgeven aan het door eenieder geliefd balspel (jeu de paume) schenen de zalen van het paleis niet te deugen. Geen nood ! Aan de overkant van de gracht lag immers het "Slagveld" (1) niets te doen. Dus ook maar dit terrein aangeworven en er allerlei gebouwen op neergezet : overdekte galerijen, paardestallen, prieeltjes en twee kaatspleinen aangelegd, een Groot voor de heren en een Klein voor de dames. De prieeltjes voor één heer en één dame. Aldus bestond de grafelijke woning uit twee verscheiden delen : het Hof ten Oosten (paleis) en het Hof ten Westen (Slagveld). Geen volle eeuw stond Mijns Heeren Hof in de gunst van Lodewijks opvolgers. Hun voorkeur zal voor een tijd naar het Prinsenhof gaan waarna Brussel en Mechelen op de voorgrond zullen treden. Het werd gedeeltelijk verhuurd aan aanzienlijke families, o.a. (vanaf 1465) aan de heer van Humbercourt die zoals u wel zult weten door de Gentenaars onthoofd werd (Vrijdagsmarkt, 3 april 1477) en aan de abdij van Oosteeklo, voor dewelke ze niet meer dan een refuge was.

Nog eenmaal zou het Hof ter Posterne de frontpagina van het wereldnieuws in beslag nemen : in 1422 werd er Filips de Goede's eerste vrouw, Michelle Valois (= de France), dochter van de Franse koning Karel VI, vergiftigd door haar eerste hofdame, de vrouw van de heer de Vielville. Het hoe en het waarom van die moord wordt ons niet meegedeeld alhoewel het niet moeilijk is die te veronderstellen. Gevlucht zijnde kon de giftmengster niet gerecht worden. De ongelukkige hertogin werd begraven in het hoogkoor van de Sint-Baafs(abdij)kerk.

Doch laat ons liever die abdij van Oosteecloo opzoeken waarop zoëven gezinspeeld werd en waarover we het uiteindelijk moeten hebben. Naar verluidt vormde zich op het einde van de 12de eeuw een religieuze gemeenschap voor vrouwen op een afgelegen plaats, Aelschot geheten, en gelegen ten oosten van Eeklo, te Oosteeklo. In 1228 trad ze in de orde van Cîteau, kregen de nonnen aldus de naam van cisterciënnerinnen. Naderhand gingen deze leven volgens de regel van de H. Bernardus, aanvaardden dus een tweede naam, die van bernardinessen. Hun grote begunstigers en weldoensters waren de gravinnen Johanna en Margaretha van Constantinopel. Helaas stelden de Godsdienstoorlogen een al te vroeg einde aan het vreedzaam bestaan van de bloeiende kloostergemeenschap.

Inderdaad, wat in 1580 met de priorij Waarschoot gebeurd was en in 1578 met het cisterciënzerklooster, de abdij van Boudelo (te Sinaai-Waas) zou gebeuren, moest ook "Oost-Eecloo" ondergaan : ze werd door de Gentse calvinisten geplunderd, verwoest en in brand gestoken

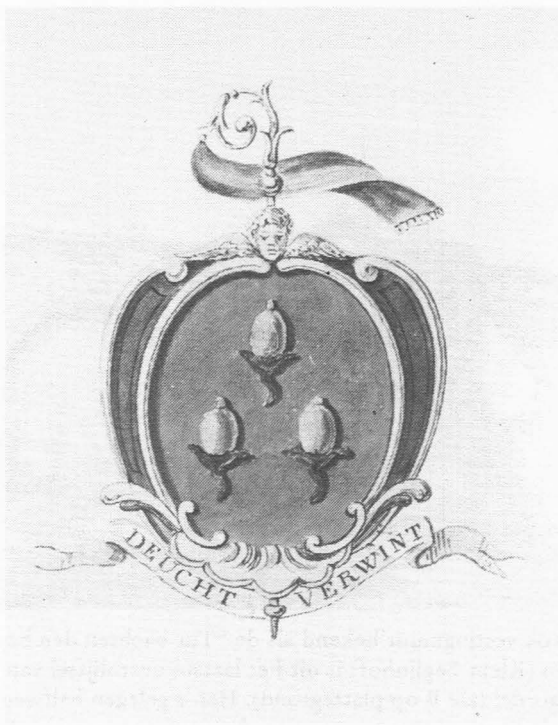

Afb. 2. Met de brok vestingmuur bekend als de “Tur bachten den beginen ten Windgaten (Klein Begijnhof) is dit het laatste overblijfsel van Gents versterkings gordel (zie B op plattegrond). Het is gelegen halfweg de Zandpoort en de Posternepoort; staat verscholen tussen een huis Posteerne straat en een ander Oude Houtlei. Toestand 1840. Een aloude getuige die nog steeds wacht om *beschermd* te worden. Litho van Ch. Onghena.

en de geestelijken in de ellende gedompeld.

De gevluchte bernardinessen zochten en vonden een relatieve veiligheid bij familieleden en bevriende families, hopende zo vlug mogelijk het gemeenschappelijk leven te kunnen herstellen. Pas in 1583 namen ze hun intrek in het gewezen Mijns Heeren Hof, de dag verbeidend waarop ze eigenaar zouden kunnen worden van hun woning. Die dag zal op zich laten wachten tot in 1598 toen de stad hun op 27 april niet alleen de lokalen die ze sedert 1583 betrokken, maar ook de toren die nabij de poort gelegen was : “een huys, stede ende erfve eertijts eenen turre gheweest daer men t’pesthuus deser stede plachte te houden (...) ghestaen ende gheleghen is t’ eynden de Wijngaertstraete (thans Ingeland) int straetken loopende van t’ Inghelantgat (thans Jonkvrouw Mattestraat) naer de Posternepoorte (dus de Struifstraat).”

De nonnen, die redelijkerwijze hun klooster Posterneabdij hadden kunnen dopen hielden eraan hun oorspronkelijke benaming van abdij van Oosteeklo in ere te houden. Strijdlustig als ze waren staken ze (1607) de handen uit de (wijde) mouwen en gingen aan het ver- en herbouwen van het door verwaarlozing maar al te gehavend paleis. Zelfs de hofkapel werd opgeofferd om vervangen te worden door een volwaardige kerk (1618).

Wapenschild van de abdij. Let op de abtskromstaf.
Een in steen gekapt wapenschild bevond zich boven de ingangspoort van de abdij. (Copyright Stadsarchief).

Meer had de herboren abdij niet nodig om zich volledig te gaan wijden aan de “edele” taak die ze zich zelf opgelegd had : de opvoeding van de “adellijke” jeugd. Inderdaad zal Oost-Eecloo wel die geestelijke instelling geweest zijn die bij de hogere standen het meest in aanzien was. Niet alleen de nonnen maar ook de pensionaires kwamen om zo te zeggen uitsluitend uit waarachtige aristocratische milieus of rijkemansfamilies.

Het zou ons te ver leiden mochten we kennis willen maken met al die abdisen, een Marie Alexandrine, een Phelippe van Mastam, een Johanna Sanders, een Elisabeth Fransmans, een Jehenna de Hertoghe en al die zusters, een Lievina van Zevecote, een Julienne vanden Bogaerde, een Anne d’Exaerde, een Marie de Brunswick, een Lyviene s’ Vlieghers, een Catharina van Raveschoot, een Anna de Pottelsberghe, die allen de abdij met hun beste krachten gediend hebben.

We zullen ons beperken en alleen over wellicht de grootste van de rij grote abdisen in het zoeklicht laten komen : *Isabelle de Houchin* alias *Sr Eugene*.

Afb. 4. Posternepoort. Links abdijgebouwen; aquarel (einde 18de eeuw ?). (Copyright Stadsarchief).

De uit het graafschap herkomstige familie de Houchin-de Longastre moet wel aan het hof van de Aartshertogen Albert en Isabella tot de meest geziene adel behoord hebben, zoniet zou de landvoogdes Infante *Isabella Clare Eugenia* er zeker niet aan gehouden hebben het meterschap te aanvaarden van het dochttertje van Philippe de Houchin-de Longastre en diens echtgenote Françoise-Ernestine de Gavere : “Isabelle à qui Dieu, par sa bonté divine, Isabelle l’Infante octroya pour marraine”. De doopplechtigheid had plaats in 1629. In welke stad of dorp ? In welke kerk ? Vraagtekens.

Op zestienjarige leeftijd trok Isabella Clara Eugenia de Houchin het kloostergewaad aan. De Vlaamse afkomst van haar moeder zal er wel niet vreemd aan geweest zijn dat het meisje te Gent terecht kwam, namelijk in de *abdij van Oosteecloo*.

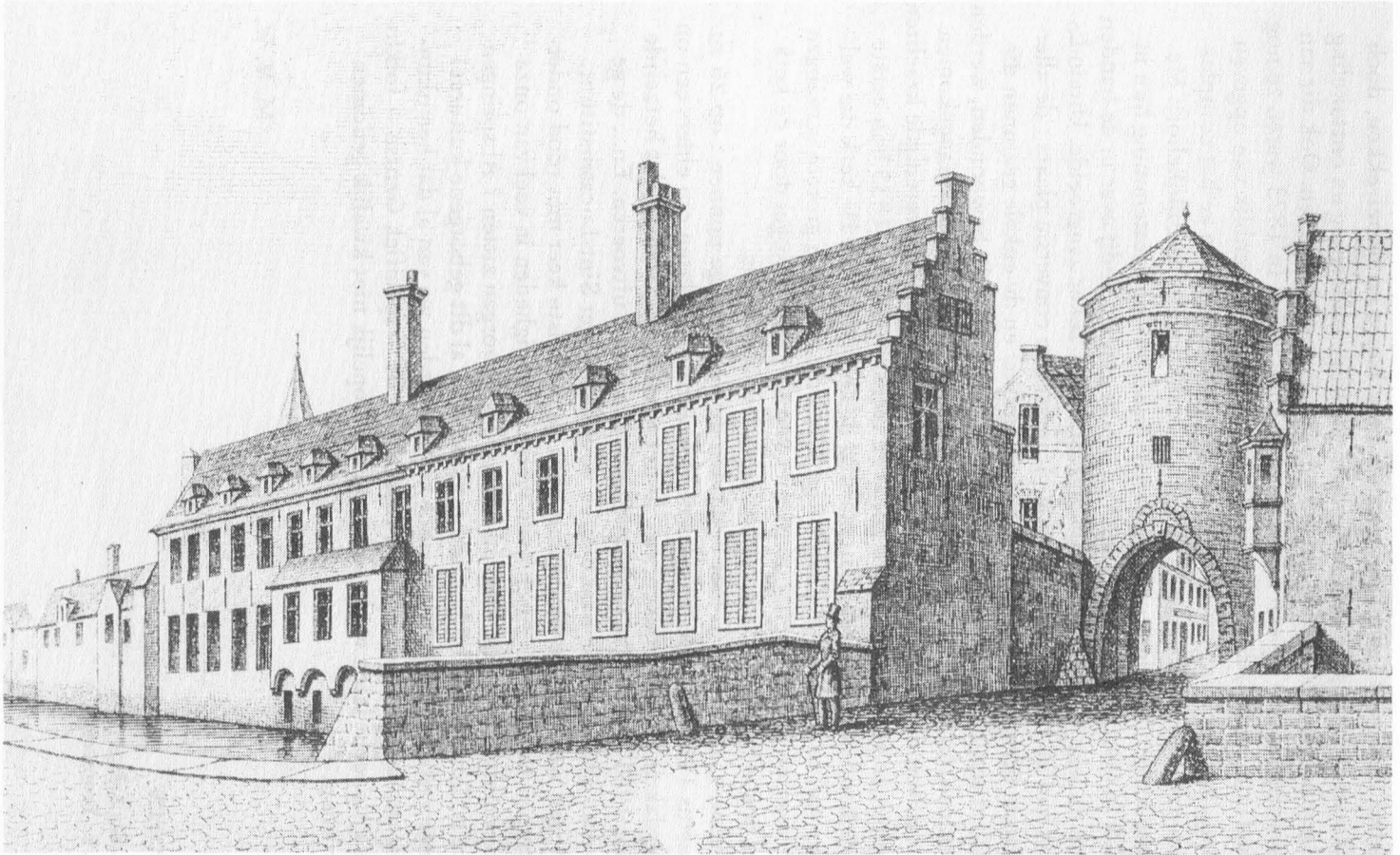
Op veertigjarige leeftijd werd haar het bestuur van het klooster toevertrouwd : “A l’honneur de la tres-illustre, tres-noble et vertueuse dame, Madame Isabelle Clare Eugene de Houchin dicte de Longastre XXXe abbesse de l’abbaye D’Oost-Eekeloo de l’ordre de Citeaux. En la ville de Gand, sur le jour de son inauguration et benediction Abbatiale le 3 mars 1669. Gand, Baldwin Manilius”.

Evenals haar voorgangsters Elisabeth Fransmans (15...-1610), Jehenne de Hertoghe (1610-1630), Marie de Brunswick (1630-1634/gestorven aan de pest) en Francisca vande Steene (1636-1669) verrijkte ook zij de abdij en deed er bouwwerken uitvoeren : op de monstrans deed ze een kruis van diamanten plaatsen; in 1678 richtte ze een pand in tot begraafplaats voor de nonnen; in 1682 trok ze gebouwen op uitgevende op de Houtlei die de ingangspoort verbond met de refter. Haar wapenschild dat tot 1842 een der ingangspoorten versierde verdween pas met de oprichting van de jezuïetenkerk aan de Posternestraat.

Alhoewel ze op het laatst aan verlamming leed bleef ze haar roeping gewetensvol vervullen en vierde ze in 1720 op een plechtige wijze haar 50-jarig jubileum.

Ze overleed op 2 mei 1722. Haar overlijdensakte die in het Stadsarchief berust luidt als volgt : “Isabella Clara Eugenia de houchin dicta de Longastre antea Priorissa Benedicta 1669 – fecit jubilaem abbat 1720 – obiit 2 maii 1722 aet. 93. Professionis 77 et abbatialis Dignitalis 53”.

Onze abdis, die haar briefwisseling met Sr Eugene, abdesse, placht te ondertekenen, heeft gelukkig niet kunnen vermoeden dat de dagen van haar abdij geteld waren. Op 4 mei 1796 tekende de Franse Republiek het doodvonnis van de abdij die stante pede diende ontruimd te worden. Tot overmaat van ramp werd haar een belasting van 22000 Franse ponden opgelegd – na in 1792 door Dumouriez belast te zijn met 7500 gulden en in 1793 aan de Oostenrijkers voor 603 gulden aan zilverwerk afgestaan te hebben –. In 1797 gelukten de zusters er evenwel in hun ver-

Afb. 5. Posternepoort. Residentie van Oosteklo = Jezuïetenklooster. Toestand vóór 1843 toen het poortgebouw gesloopt werd voor de oprichting van de kerk. (Copyright Stadsarchief).

beurd verklaard eigendom opnieuw in te kopen en te betrekken, doch zienderogen ging de inrichting haar volledige ondergang en onttaking tegemoet. In 1812 telde de abdij nog al met al 13 nonnen. Ook dit aantal verminderde op een schrikverwekkende wijze. In 1823 waren ze nog met hun achten, die begonnen in te zien dat het ogenblik van opgeven aangebroken was : op 11 dec. van dat jaar verkochten ze het complex aan kanunnik Petrus Jozef Triest (gedenkteken in de Bijlokehof). Meteen kregen enkele jezuïeten van de kanunnik de toestemming hun intrek in Oosteecloo te nemen. Van Triest ging de abdij over in de handen van de jezuïeten, wier aantal langzaam maar zeker aangroeide. Uiteindelijk had in 1832 de doorslaande, dramatische conversie plaats : de alleraatste bernardinessen (vijf naar het schijnt) en de enkele gezinnen die sedert een mindere of langere tijd delen van de abdij bewoonden, werden verzocht hun tenten elders te gaan opslaan. Waarna nieuw aangekomen jezuïeten de ontstane leemten kwamen opvullen. Met verenigde krachten zetten ze zich aan het werk zodat ze reeds op 23 okt. 1833 hun eerste mis konden celebreren. Uiteraard in de abdijkerk (2). De kerk die wel dra veel te klein bleek diende kost wat kost door een grotere vervangen te worden. In 1843 ging bij manier van spreken de kogel door de kerk en begon men met de bouw van het nieuw bedehuis.

Helaas vaarde de S. J. niet beter dan de ongelukkige nonnen : op 26 augustus 1956 werd de "residentie Oosteecloo" verlaten om elders een onderdak te gaan opzoeken, o.a. in het Sint-Barbaracollege, dat hetzelfde jaar 1956 belangrijke verbouwwerken deed uitvoeren. En... de gewezen abdij opende haar deuren voor het Hoger Sint-Lucasinstituut. Mogen we bij wijze van besluit voor de zoveelste keer met rood onderstrepen hoeveel wetenschap en wetenswaardigheden in veel van onze toponiemen – veilig en goed bewaard – geborgen zitten ? Al springen we willens nillens bij het heroprakelen van al dit geborgene cultureel voer van de hak op de tak, moe of zat worden we van al dat heemkundig gepraat nooit. En dat we tussendoor de – specifiek Gentse – folklore enig recht laten wedervaren zal ons hopelijk niet kwalijk genomen worden.

M. V. W.

NOTEN

1. Zie bijlage
2. L. Brouwers

BIBLIOGRAFIE

1. Brouwers, Dr. L., De Jezüieten te Gent, Gent 1980
  2. Decavele J. & Vannieuwenhuysse J., Archiefgids, Gent 1983
  3. Fris, Dr. V., De oude Straatnamen van Gent, Gent 1925
  4. Fris V., Histoire de Gand, Brussel 1913
  5. Gysseling M., Gent's vroegste Geschiedenis, Gent 1954
  6. Haeghen, V. vander, Inventaire des Archives de la Ville de Gand, Gent 1887
  7. Huysman J., Abdij van Oost-Eecloo, Gent 1902
  8. Palmares, Cinq-cents ans d'histoire, l'Abbaye cistercienne d'Oost-Eecloo, jg. 7, blz. 6
  9. Palmares, La Poterne et le Palais du Comte de Flandre à Gand, jg. 13 blz. 4
  10. Werveke, A. van, De Namen van de Straten der Stad Gent, Gent, 1919
  11. Werveke, A. van, Nota's in Stadsarchief; dagbladartikels.
-

BIJLAGE

Het Zevenjarig Beleg van Gent, een van Gents mooiste Legendes

Het is meer dan 1000 jaar geleden, om precies te zijn, in 965, dat de Gentenaars zich op zekere dag een ongeluk verschoten : een machtig leger, aangevoerd door de Engelse koning Edgar (959-975), zijn Franse spitsbroeder Lotharius (954-986) en diens collega, de Schot Duff (962-967) die zoals ge zult gesnapt hebben na amper twee jaar strijd er het bijltje bij neerlei (zijn opvolger Colin (967-971) verliet ook al vechtende deze wereld; zijn opvolger Kennith II (971-995) zal meer geluk hebben, want hij zal in 972 het Gents avontuur overleven), was op weg om zich van hun dierbare stad meester te maken. Gelukkig maakte de doorstane schrik spoedig plaats voor hun spreekwoordelijke dapperheid en strijdlust. Die moed en wilskracht hadden ze trouwens broodnodig, want hun heer graaf (en markgraaf) Arnulf II (965-988) die maar sedert een paar weken de scepter aan het zwaaien was, had andere katten te geselen dan zich met de zaken van de Gentenaars te komen bemoeien. Geen nood, onze kloeke Gentenaren, die gewoon waren hun plan te trekken, schaarde zich rond Diederik van Beveren, die ze voorafgaandelijk tot Ruwaard uitgeroepen hadden. Samen zouden ze hun stad met hand en tand verdedigen. Inmiddels waren de talrijke Engelse en Franse legerbenden hun tenten komen opslaan waar de wijde Ekkergermse velden door de Houtleie bespoeld werden. Waarna allen, zowel de belegeraars als de belegerden de (jeukende) handen uit de mouwen staken om, ongeduldig als ze waren, elkaar op de vuist te kunnen gaan. De eersten dachten : "Met dat Gents nest gaan we korte metten maken". De anderen zeiden : "Laat ze maar betijen, we houden ze toch vierkant voor het lapje". Zodat het beleg met veel schwing kon starten... maar na een jaar van drukke bedrijvigheid nog steeds ter plaatse stond te trappelen. Hoeveel keren de vurige Engelsen, de grijperige Scotten en de heetgebakerde Fransen hun uiterste best deden om die vervloekte gracht van vulsel te voorzien, even veel keren dienden ze met kleerscheuren van een kale reis thuis te komen. (Waar, verduiveld, haalde dat plat werkvolk al die vlijmscherpe pijlen, al die loodzware keien, al die kokende olie vandaan waarmee het ons zo onbarmhartig bekogelde en besproeide ? Hoe komt het dat het ondanks onze hermetische blokkade niet verhongert zoals muizen in een muizeval ?). Hadden ze 't maar geweten dat de Gentenaars al wat ze maar wilden, graan, en vlees, en vis, via de onderaardse gang (posterne) die het Gravensteen met het kasteel van Wondelgem verbond, aan huis brachten De leperds ! Aldus elkaar van over en weer treiterend, pestend en om zeep helpend

kroop een jaar voorbij. Kroop nog een jaar voorbij. Kroop een derde jaar voorbij. Kroop... “Ja, maar,” begonnen de ontmoedigde stormlopers te klagen, “We krijgen onze volle bekomst van dat flauw spelletje; we willen naar huis; naar onze zuiderse zon en naar onze smakelijke cherrycakes”. “En wij naar onze bergen en schapen” doedelzakten de Schotten die hun Engelse broeders tegen hun zin vergezelden. “Houdt uw smikkel” vloekte Zijne Majesteit Edgar, “Ik zeg en ’k zweer het op Sint-Joris’ reputatie en krijgseer : zolang ik die vermaledijde stede niet betreden heb en op haar voornaamste marktplein geen koren gezaaid heb, verroer ik hier geen vin”. Ik weet niet hoe het mogelijk was, maar nog dezelfde dag kwam Diederik de Ruwaard aan de weet wat er aan de overkant van het water gebeurd was. “Mij goed” schreeuwde de onversaagde kerel zodat ieder het horen kon, “en ik zweer op het (afgehakt) hoofd van Gents patroon Sint-Jan, dat geen enkele poort, groot of klein, meneer de Engelse koning zal doorlaten”. En het beleg maar lamlendig-ga-weg blijven voortslepen. Kortom, na zeven jaar – in die glorierijke tijd bestonden alle dingen uit zeven : de 7 dagen van de week, de 7 muzieknoten, de 7 hemelse poorten, de 7 hoofdzonden, de 7 goede werken, de 7 wereldwonderen, en wat Oud Gent betreft : de 7 parochiën, de 7 hoge torens, de 7 uurwerken, de 7 hospitalen, de 7 houten bruggen, enz. – toonde niet alleen het soldatenvolk dat het de triestige pret hartgrondig beu was, ook sire Lotharius hing het roemloos gedoe feestelijk de keel uit zodat hij aanstalten maakte om aan de oorlog de brui te geven. Dat koninklijk besluit deed Edgar luizig in de nesten zitten. Wat stond de arme man anders te doen dan wijselijk de groten van het rijk bijeen te roepen en met hen krijgsraad te houden. Was er nu toch geen een die genoeg uitgeslagen was om de vorst uit de knoei te helpen ? Diepzinnig werd er langdurig beraadslaagd tot uiteindelijk iemand voorstelde de (Gentse) koe bij de horens te grijpen en heel het geval op een koopje te gooien. O.K. zei de vergadering in koor en men wees twee snuggere, van de tongriem goed gesneden schildknapen aan die naar de belegerde stad zouden marcheren om aldaar ’s konings zaak te gaan bepleiten. Ongewapend, blootshoofds en elk een wapperende witte vlag zwaaiend, naderden ze behoedzaam de gracht, de Gentse uitkijkposten in ’t Engels diets makend met wat voor wensen ze voor de pinnen kwamen. Lang hoefde het tweetal niet te wachten want onverwijd lieten de Gentenaars de Posterne(val)brug neer en openden ze de Posternepoort. Vervolgens leidden ze de bezoekers naar het Schepenhuis waar de Ruwaard en de voltallige Magistraat ze vanuit de hoogte, maar hoofs een goede dag toewensten. Met de deur in huis vallend sprak de oudste, tevens rijzigste van de bezoekers, op ieder woord de nadruk leggend : “Zijne Majesteit – de Heer weze Hem genadig – wenst van U Lieden te vernemen wat het U Lieden waard is Zijne Majesteit te veroorloven een handvol koren op het groot-

ste marktplein van de stad te laten zaaien aldus de dure eed die Hij gezworen heeft gestand te kunnen houden”. Diederik van Beveren die de spreker van repliek diende, toonde geen trekkers nodig te hebben om de tegenspeler te woord te staan : “Meld Uw Heer en Meester dat ook ik – en dit in naam van al wat Gents is – een heilige eed gedaan heb : ik zwoer dat onze poorten voor niemand, ook niet voor koningen of keizers, zullen geopend worden. Van het bezaaien van de Vrijdag(s)markt zal dus niemendal in huis komen. Zeg bovendien aan Zijne Majesteit Edgar dat ik geen kruidenier ben en hem derhalve niemendal kan verkopen”.

Urenlang duurde nog het dovemansgesprek, hetwelk, dat begrepen beide tegenstrevers maar al te best, op niets zou of kon uitdraaien, dus ook niet op de beëindiging van de uitzichtloze oorlog. Reeds stond de conferentie op springen en de Engelsen gereed om hun matten op te rollen, toen de deken van de Vrije Schippers – die uiteraard meester was in het “schipperen”, beweerde de knoop te kunnen doorhakken : “De koning wil mordicus koren zaaien op de Vrijdag(s)markt, maar zal dat niet kunnen omdat hij voor gesloten deuren zal staan. Welnu wat is er dat ons belet in de stadsmuur een opening te kappen groot genoeg om hem te laten passeren. Heeft hij zijn handvol graankorrels rondgestrooid, langs dezelfde weg kan hij de stad en met zijn volk het land verlaten”.

Zo gezegd, zo gedaan. Halfweg de Posternepoort en de Turrepoort (aan de Poel) sloegen forsige handen een bres in het metselwerk en wierpen een loopbrug over de Houtleie. Stralend van danige voldoening stapte Sire Edgar over de brug, door de tunnelvormige opening (de muur was inderdaad ruim 3 m dik) en full speed naar de Vrijdag(s)markt. Begeleid door luid handgeklap deed hij wat hij niet laten kon waarna hij eerst de kleine en daarna de grote terugtocht kon aanvatten... en de Gentenaars dagen en nachten al dansend en drinkend feest vierden.

Toen graaf Arnulf vernam hoe manhaftig zijn Gentse onderdanen zich zeven jaar lang gedragen hadden vond hij het maar vanzelfsprekend dat ze voor die heldendaad fiks beloond werden. Hoe kon hij dat anders dan door hun stad een waarachtig wapenschild te verlenen : een witte leeuw op een zwart veld of als ge wilt “van sabel met een leeuw van zilver”. Het is Marcus van Vaernewyck (1556) die 't ons verkapt, het moet dus waarrrr zijn !

“Een pittoreske, kruidige, kortom wondermooie legende” hoor ik u zeggen.

'k Zou het een beetje geloven. Men mag ze zelfs niet beschuldigen van A tot Z één grote uit-de-mouw-schudderij te zijn : die drie koningen en die graaf heersten werkelijk over hun onderscheiden volken; die poorten en die bres hebben bestaan. Zoals ge wel zult weten herinneren drie toponiemen aan die poorten : de Zandpoortstraat, de Posternestraat en

de Turrepoortsteeg. Twee andere plaatsnamen verwijzen ons naar het verdwenen Slagveld (plattegrond C) en het nog bestaande Ingelandgat. Twee spruiten gewassen op een inderdaad vruchtbare legende-bodem. Slaan we het woordenboek open op het trefwoord Ingeland – Ingelande, dan vernemen we, wellicht met enige verwondering dat er sprake is van een “eigenaar (eigenares) van land in een bedijkt gebied (waterschap, polder), de gemene ingelanden, al de eigenaars binnen zulk een gebied” (Van Dale, 1976). Dat de naam wellicht heel vroeg gebruikt werd om het gebied zelf aan te duiden is iets dat we onze voorouders niet kwalijk kunnen nemen.

Ons Ingeland was voorzeker noch een waterschap, noch een polder, maar een waarachtig eiland, gevormd door de Leie en de Houtlei, te vereenzelvigen met de Sint-Michielswijk, een wijk die trouwens een goed gestoffeerde geschiedenis heeft.

In 1321 maakte men in de stadsmuur, op de plaats gelegen tegenover Poortakker een tamelijk brede bres om het talud van de Houtlei van een watertrap te voorzien, “It. J. van Brucelle, van 1 huuskine, dat hem viel upte veste bachten Ingeland mids eenen ghate, dat men maecte inden mur, 8 ib. (1) en opende men een weg leidende naar die trap. Voor de laatste keer werd deze vernieuwd in 1478, een bewijs van zijn reden van bestaan. Hij kwam aan zijn einde bij het opvullen van de Houtlei (1899); zijn belendende muurpartijen waren reeds sedert lang gesloopt (1564). Hoe men het straatje noemde dat naar de trap leidde, weten we niet; misschien duidde men het aan met “bi den gate van Inghelant (1369). Hoe dan ook heette de verlenging ervan Ingeland strate (1330) alleszins reeds in 1433 veranderd in Vrouw Mattenstrate. Thans bekend als Jonkvrouw Mattestraat (plattegrond 11).

Een van de oudste straatjes van de wijk was beslist de Wingardstrate (1354); die naam behield ze tot in het begin van de 16de eeuw toen men het zonderling genoeg Inghelandgat ging betitelen. Helaas duurde het niet lang of dat *Gat* begon het volk lelijk parten te spelen : Men zei : “Het zijn niet meer dan ongeletterden die ons eiland Ingeland noemen, wij zijn snugger en spreken met overtuiging van Engeland”.

Het is zo klaar als een klontje dat, toen onze straatnamen in 1812 hun “officiële” vertaling kregen, de Gentse municipalité de straat Rue d'Angleterre doopte.

Niettegenstaande het burgerrecht dat de naam Engelandgat verworven had en niettegenstaande de taaiheid waarmee de Engeland-legende haar voortbestaan verdedigde, moest er een ogenblik komen waarop sommigen dat vermeend recht gingen betwisten. De eerste die een lans brak voor het opdoeken van dat en van nog menig ander onzinnig en onhistorisch toponiem, was Alfons van Werveke die anno 1919 in zijn “De Namen van de Straten van de Stad Gent” voorstelde de oorspronkelijke

benamingen van al die verkrachte toponiemen in eer te herstellen.

Van Werveke's campagne viel bij het Gemeentebestuur – wie had dat gedacht ? – in goede aarde, want op 4 oktober van hetzelfde jaar gaf deze aan de Commissie van Monumenten de opdracht het voorstel in kwestie aan een onderzoek te onderwerpen en zo vlug mogelijk een verslag op te maken. Dat verslag, inhoudend een ontwerp van naamwijziging kwam er, maar, lacy !, het belandde met de laagste dienst waar reeds zoveel andere ontwerpen belandden en nog belanden... in een veilige, maar duistere lade.

Toen men in 1938 overging tot de invoering van de eentaligheid der straatbenamingen, herinnerde men zich het sluimerend rapport. Gevolg : een nieuw verslag dat op 29 sept. 1939 het levenslicht aanschouwde. Het College keurde het goed en gaf het in handen van een splinternieuwe driedelige Commissie bestaande uit de gemeenteraadsleden F. Desmedt (soc.), O. van Hauwaert (lib.) en J. Vermeulen (kath.). Ons triumviraat liet er geen gras over groeien, maakte zijn besluiten bekend en... de oorlog brak uit. In juni 1942 raapte het Oorlogscollege de gevallen draad op en – einde goed, alles goed – gaf ons Engeland de eer die het toekwam. Op de plattegrond (C) is slechts een gedeelte van het *Slagveld* getekend. In feite moeten we ons de ruimte door het “veld” ingenomen voorstellen als zijnde gelegen tussen de Houtlei, de Maagdestraat, de Annonciadenstraat, de Galgenberg en de Brandstraat. Als we Diericx mogen geloven zou men het gedeelte kant Maagdestraat in zijn tijd nog als Klein Slagveld gekend hebben en het gedeelte kant Brandstraat als Groot Slagveld. Volgens de legende was het de plek waarvan de belegeraars zich meester gemaakt hadden en waar ze kennis maakten met de uitvallen en beschietingen uitgevoerd door de Gentenaars. Aangezien er op die plaats alles behalve gevochten werd moet de naam derhalve een andere oorsprong hebben. Maar welke ? A. van Werveke meent die te kunnen aanwijzen. Het loont de moeite hem bij zijn bewijsvoering op de voet te volgen. Het (Slag)veld was ten Westen begrensd door een langgerekte, nu verdwenen, heuvelrug die de Stad reeds heel vroeg van de heer van Gavere huurde om er haar galg, haar wiel of rad (waarop geradbraakten gelegd werden) en haar mik (gaffelvormige boomtak waaraan zelfmoordenaars gehangen werden) op te richten. In 1299 verhuisde het weezinwekkend spul naar de Muide om plaats te maken voor enkele windmolens die ofwel graan maalden ofwel olie (koolzaad) sloegen : “den Rooden Molen; den Koelmolen; de Bakkerinne; den Molen op den Wispelberg”. De molens die olie voortbrachten noemde men *slagmolens* en de molenaars *olieslagers*. Geen wonder dat de plaats, veld, gelegen vóór de heuvelrug niet zelden Slag-veld genoemd werd – de verlenging ervan, Onderbergen, had dezelfde komaf – natuurlijk ter oorzaak van de nabijgelegen molens.

Zolang men ons geen meer steekhoudende verklaring aanbiedt, kunnen we niet anders doen dan vrede te nemen met Van Werveke's gedachten-gang.

NOOT

(1) Stadsrekening.

BIBLIOGRAFIE

F. de Potter, Gent, VIII

P. de Ryck, Gentianen, een Resem oude Gentse Sagen

A. van Werveke, Het Slagveld, Vooruit

P. de Ryck, Légendes et Contes populaires gantois

Flanderns Vergangenheit im Spiegel seiner Sagen

OPROEP AAN ONZE LEZERS

Om te kunnen voldoen aan de talrijke vragen naar oude nummers van ons tijdschrift "Ghendtsche Tydinghen", doen wij beroep op uw medewerking om afstand te doen van nummers of jaargangen die niet meer worden gebruikt.

Een overeen te komen vergoeding voor deze vriendendienst kan desnoods overwogen worden.

De inlevering gebeurt op het Documentatiecentrum (Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis nr. 46, Sint-Amandsberg), alle zondagen van 10 tot 12 u.

Het D.C. is gesloten op feestdagen en in de maanden juli en augustus. Wij danken u vooraf voor uw geste.

De bibliothecaresse,
Mevr. Van Geluwe-Eggermont A.

EVEN MEMOREREN : 100 JAAR GELEDEN WERD GEORGE SARTON GEBOREN

Op 31 augustus was het 100 jaar geleden dat George Sarton geboren werd in de Twee Bruggenstraat als zoon van een Directeur-Hoofdingenieur bij de Spoorwegen.

Het is vrijwel zeker dat de naam Sarton de overgrote meerderheid der Gentenaars helemaal niets zegt, maar dit is vaak het lot van veel verdienstelijke mensen met wereldfaam : in hun eigen stad of land zijn ze vrijwel onbekend.

Hij begon zijn studies aan het Atheuneum alhier en zette ze verder aan het Atheneum van Chimay waar hij gedurende 4 jaar "interne" was. In 1902 laat hij zich inschrijven aan de Universiteit aan de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, iets wat hem blijkbaar niet zeer ligt, want na 1 jaar verlaat hij de Universiteit. Hij komt er terug 2 jaar later, maar deze keer aan de Faculteit der Wetenschappen.

Dit schijnt de juiste keuze te zijn. Hij neemt deel aan de universitaire wedstrijd voor Scheikunde en voert experimentele onderzoeken uit over catalytische verschijnselen in het Laboratorium van Prof. Frédéric Swarts. Met succes, want hij wordt uitgeroepen tot laureaat. Hij had inmiddels met een vriend de socialistische studentenbeweging "Reiner Leven" gesticht, iets wat beroering verwekte in het burgermilieu waaruit hij stamde.

In 1911 promoveert hij tot Doctor in de Wis- en Natuurkunde.

Hij trouwt in hetzelfde jaar met een Engelse schilderes, Mabel Elwes, die als decoratrice werkzaam is bij Dangotte.

Vegetariër en geheelonthouder George Sarton zorgt voor een nieuwe sensatie wanneer hij de van zijn vader geërfde, gereputeerde wijnkelder openbaar laat verkopen. Dat vader Sarton wel met enige kennis van zaken zijn wijnkelder zal aangelegd hebben, blijkt uit het feit dat zoon George met de opbrengst ervan een ruime villa kan kopen in Wondelgem. Hij gaat er wonen en vat daar het werk aan dat hem heel zijn leven zal bezielden : van de Geschiedenis der Wetenschappen een aparte discipline maken die de vergelijking zou kunnen doorstaan met de andere takken der wetenschap. Hij besluit een eigen tijdschrift uit te geven. Duizenden geleerden worden aangeschreven; maar wie is nu geïnteresseerd in de geschiedenis der wetenschappen ? (Wij zijn in 1912). Er komen nauwelijks 100 voorintekeningen binnen. Dat is niet in staat om "le feu sacré" van Sarton te blussen. Het eerste nummer van zijn tijdschrift "Isis" verschijnt in 1913 en levert hem een verlies op van meer dan 3.300 fr. Sarton is nog tevreden ook, want hij had gerekend op 4.000 fr.

George Sarton. Foto Stadsarchief.

Hij zit aan het Nr. 5 als de Eerste Wereldoorlog uitbreekt. Zijn villa in Wondelgem wordt bezet door de Duitsers, maar hij krijgt wel de toelating om naar Nederland te vertrekken. Vandaar wipt hij meteen over naar Engeland en in 1915 komt hij aan in New-York met een schamel bezit en een ongeschokt vertrouwen.

Hij zou zich daar een normaal inkomen kunnen verschaft hebben, had hij les willen geven in Frans of in Wiskunde. Maar neen, het moest de Geschiedenis der Wetenschappen zijn. Dank zij aanbevelingsbrieven krijgt hij enkele bescheiden baantjes, maar het zou zeker zwarte sneeuw geweest zijn voor de familie Sarton, ware het niet dat ze opgevangen werd door de in Amerika gevestigde stadsgenoot van George, Leo Baekeland.

Samen met enkele vrienden brengt Baekeland 3.400 dollar bijeen. Zij worden geschonken aan de Harvard University te Cambridge in Massachusetts, op voorwaarde dat Sarton er 2 jaar zou kunnen werken.

Dat wordt aanvaard, maar na het verstrijken van deze termijn zit Sarton toch weer zonder werk, want er bestaat praktisch geen interesse voor de geschiedenis der wetenschappen in de universitaire kringen.

Maar dan komt er een gelukkige kentering. Sarton kan met zo veel enthousiasme spreken over wat hem bezielt dat hij het heilig vuur kan overbrengen op de wiskundige Robert Simpson Woodward. Op het eerste zicht niet zo belangrijk, maar... deze man is President van de zeer rijke Carnegie Institution te Washington. In 1919 wordt hij er aangesteld als "Research Associate" met een ruim salaris plus tal van andere financiële faciliteiten. Er wordt zelfs administratief personeel ter zijner beschikking gesteld.

Wat doet Sarton ? Hij hervat onmiddellijk de uitgave van zijn geliefd tijdschrift "Isis". Met iets zit hij evenwel danig verveeld : hij mist geweldig de grootste universiteitsbibliotheek van de wereld : deze van de Harvard University. Hij stelt bijgevolg voor kosteloos les te geven als hij een lokaal in de bibliotheek mag gebruiken. Zijn aanbod wordt aanvaard en hij keert terug naar Massachusetts en zal verder blijven wonen en werken in Cambridge. Een bizarre situatie : hij werkt voor een universiteit die hem niet betaalt en hij wordt betaald door een inrichting die weinig van hem hoort of ziet.

Toch kwam hij er niet, omdat de uitgave van zijn tijdschrift permanent deficitair bleef. Hij moest de Harvard University overhalen hem een karig loon te betalen en zijn vrouw sprong anderzijds in door wat bij te verdienen met het geven van lessen in toegepaste kunst.

Het is pas 20 jaar later dat hij zal benoemd worden tot hoogleraar.

In 1927 verscheen zijn standaardwerk in 3 delen "Introduction to the

history of science" dat beschouwd werd als de "bijbel" van deze discipline.

Het is duidelijk dat iemand die zich bezig houdt met de geschiedenis der wetenschappen het tegenovergestelde moet zijn van een specialist, hij moet een universele geest bezitten. En dat bezat Sarton.

Hij was onder de indruk gekomen van het enorm belang van de Oosterse (lees Arabische) bijdrage tot de ontwikkeling der wetenschappen. Om een goed begrip te kunnen hebben van de middeleeuwse wetenschappen, achtte hij de kennis der Arabische taal onmisbaar. Hij ging bijgevolg Arabisch studeren om de oorspronkelijke bronnen te kunnen raadplegen. Zijn talenkennis was overigens meer dan indrukwekkend. Buiten het Nederlands, het Frans (zijn moedertaal), het Engels, Duits, Latijn en Grieks, was hij vertrouwd met het Zweeds, Portugees, Spaans en Italiaans. Hij had bovendien noties van het Turks, Hebreeuws en Chinees. Vandaar zijn grote invloed in het Oosten. Sommige van zijn werken werden trouwens vertaald in het Arabisch, Hebreeuws, Perzisch en Japans.

Alhoewel Sarton 71 jaar oud werd heeft hij slechts een klein deel kunnen verwezenlijken van het werk dat hij zich voorgesteld had te zullen doen. Vergeten wij niet dat zijn standaardwerk slechts een "Introduction" was die dan verder in detail moest uitgewerkt worden. Sarton is zeer gehecht gebleven aan wat hij "my native country, beloved Vlaanderen" noemde. (Wie zou dat niet ?)

Hij bleef trouwens een uitgebreide correspondentie voeren met vrienden en kennissen zoals A. J. J. Van de Velde, Michel Thiery en de in Zweden verblijvende zoon Andries van Jules Mac Leod.

Zijn vrouw Mabel, die hem heel haar leven bijgestaan had, stierf in 1950. Niettegenstaande deze zware slag bleef hij doorwerken, ook na zijn emeritaat in 1952.

Op weg naar het vliegveld, om een voordracht te gaan geven in Montreal, kreeg hij een hartaanval waaraan hij enkele uren later overleed. Dit was in 1956.

De betekenis van een Sarton ontgaat volledig aan de gewone man, maar ook in de zogenaamde wetenschappelijke kringen is hij onvoldoende gekend. Hij is de grondlegger geweest van een wetenschap die slechts weinigen aanspreekt. Zij vertoont dan ook geen enkel spectaculair aspect en leent zich niet tot sensatie-artikels in de pers. Zij schijnt bovendien geen enkel praktisch nut te bezitten.

Weet dan toch dat sinds bijna 50 jaar aan de Universiteit van Harvard de graad bestaat van Doctor in de Geschiedenis der Wetenschappen.

Hoeveel kraters op de maan werden er genoemd naar Gentenaars ?

Alvast 2 : de Adolphe Quetelet- en de George Sarton-krater.

De lezers die geïnteresseerd zijn in George Sarton verwijzen wij graag naar het artikel van R. Calcoen dat verscheen in de "Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde van Gent" – Deel XXXIV – 1980 – pp. 181-191.

En... natuurlijk ! : Loop eens binnen in het Museum voor de Geschiedenis der Wetenschappen in de Korte Meer. Het loont altijd de moeite.

HUGO COLLUMBIEN

VORIGE JAARGANGEN VAN GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

Nog verkrijgbaar tot uitputting van de voorraad :

Jaargang 1973 nrs 11-12

1976 nrs 2-3-4-5-6

1977 nrs 2-3-4-5-6 + volledige jaargang

1979 nrs 1-2-3-4-5 + id.

1981 nrs 1-3-4-5-6 + id.

1982 nrs 2-3-4-5-6 + id.

1982 Register op de jaargangen 1 tot 10 (speciaal nr.)

Prijs per afzonderlijk nr. 50 fr.

Prijs per volledige jaargang 250 fr.

Gentse stadstrams en -bussen (Lode Hoste)

Prijs per boek 250 fr. (lid) – 350 fr. (niet lid) + port 30 fr.

Tijdschrift en boek kunnen afgehaald worden elke zondag, van 10/12 u., in het Documentatiecentrum, behalve in juli en augustus en op wettelijke feestdagen.

Portkosten bij betaling op postrekening :

1 of 2 nrs 13 fr.

3 of 4 nrs 26 fr.

vanaf 5 nrs 40 fr.

Volgende heruitgaven zijn nog verkrijgbaar :

– Plattegrond Gent 1641 uit 'Flandria illustrata'

1e uitgave door Hondius 100 fr.

– Plattegrond Gent 1796 door Goethals

identiek aan origineel 100 fr.

Plattegronden worden niet opgestuurd, maar afgehaald in het Documentatiecentrum.

De Bibliothecaresse,
VAN GELUWE-EGGERMONT A.

V. DE VAN EYCK'S TE GENT : LEERLINGEN EN MEDEWERKERS (1e deel)

“... ghegheven in hoofdscheden den kinderen te meester Ubrecht, VI s. gr.”

Toen in 1425 de schepenen van Gent een bezoek brachten aan het atelier van Hubert van Eyck om de werkzaamheden aan het altaarstuk voor de kapel van het stadhuis te zien, gaven zij aan de leerjongens een fooi. Dit gegeven gaf aanleiding aan de 19de eeuwse critici om een onderzoek in te stellen naar de Gentse leerlingen van Hubert van Eyck.

ELISABETH VAN EYCK

Zoals we reeds meedeelden, blijkt de zuster van de gebroeders van Eyck ook werkzaam geweest te zijn in het atelier van Hubert. Lucas de Heere vermeldt dat zij samen begraven lag met Hubert in de Vijtkapel; verwonderlijk is dit niet, ook het stoffelijk overschot van Catharina Vrancx werd in hetzelfde graf geplaatst als dat van haar broer (naast deken Maximiliaan van de Woestyne) in de crypte van de St. Baafskathedraal, waar thans de Gentse Calvarietriptiek is opgesteld. De traditie wil dat zij in 1426 overleed, m.a.w. kort voor of kort na het overlijden van Hubert. Zij is dus na zijn overlijden terug opgedolven en/of bijgezet in de kathedraal. Van Vaernewijck (noot 12 a) noemt haar als eerste *Margaretha*. Daar er tot nog toe geen enkel eigentijds document gevonden werd waarin ze vermeld wordt, beschouwen bepaalde critici haar als een legendarische figuur. Daar zij kort voor haar broer overleed, moeten wij in het boek der issuerechten haar naam vermeld vinden in 1426. Op hetzelfde blad naast de vermelding van het ontvangst van de erfgenamen van Hubert van Eyck lezen we “*Idem, van de erfgenamen van Elisabeth Eyck's 20 sch.gr*” (..102). Merkwaardig is dat men regelmatig bij vrouwen een *s* na de familienaam plaatst als een syntaxis voor het woordje “van”, terwijl als de *s* vooraan geplaatst wordt dit een declinatie is voor eigenlijk het praefix van het woord “de”. (noot 33). Uit het issuerecht leren we dat tijdens de betaling voor Hubert ook voor een naamgenote werd betaald, nl. Elisabeth van Eyck. Wij mogen hier zonder meer stellen dat de zuster van de gebroeders van Eyck niet Margaretha, maar Elisabeth noemde. Tijdens de beeldenstorm werden de opschriften in de Vijtkapel vernield. Van Vaernewijck, die wist uit Lukas de Heere's ode, dat de van Eyck's een zuster hadden die schilderde, maar die de naam niet meer kon lezen van de vernielde epitafia, heeft waarschijnlijk de naam van een vrouwelijke van Eyck, die hij wel kende door een portret, nl. dat van de

vrouw van Jan van Eyck, verward met de voornaam van de zuster, waardoor zij Margaretha en niet Elisabeth genoemd werd. Aan de zuster werden dan ook de zgn. minder vaardige delen van het Lam Gods toegeschreven, nl. de Sybillen en de profeten, dit alleen of in samenwerking met Gerard van der Meere. (noot 52). Dhanens (noot 35) noemt eveneens deze verkondigers archaisch, waardoor zij deze figuren toeschrijft aan Hubert. Kan men van een archaïsme spreken als men dezelfde gevoelsmatigheid terugvindt in de werken van Van der Goes ?

Deze figuren zijn op een hogere ouderdom afgebeeld en veel expressiever weergegeven dan de overige personages van het gesloten retabel, waardoor een toeschrijving aan een andere schilder verantwoord lijkt, doch dan denken we in de eerste plaats aan Hubert en niet aan diens zuster (en/of leerlingen). De miniaturen uit het Turijns-Milanees gebedenboek, die men haar toekende, kan men gemakkelijk verwerpen daar deze geschilderd werden omstreeks 1450. Verder trachtte men Margaretha (lees : Elisabeth) van Eyck te identificeren met de meester met het gezicht op St. Goedele (103), een Brussels schilder werkzaam omstreeks 1500. In 1903 schreef Dülberg (104) een "O.-L.-Vrouw met de inktpot" uit het Musée Jacquemart-André te Parijs af van Hugo van der Goes (105) om deze op naam te brengen van de zuster van de van Eyck's. Thans dateert men dit paneel kort vóór 1500 en staat het op de naam van de meester van de André-Madonna (106). Dülberg (o.c.) kende aan deze vrouwelijke van Eyck ook de "Drie Maria's bij het graf" uit het Rotterdams Museum Boymans-van Beuningen toe (107).

Traditioneel naderen van links de drie Maria's, elk in een eigen verschillende uitgesproken kleur gekleed, maar als groep samenhoorend door de melkwitte hoofddoeken. De figuren gaan verloren onder de zware kleuren, waaronder geen lichaam aan te voelen is; de tekening is vrij slap. Hun tengere proporties met te klein hoofd herinneren aan de miniaturen van de gebroeders van Limburg. Panofsky (noot 68) ziet verwantschappen tussen de geknielde Maria-Magdalena en één der Sibyllen van het Lam Gods. Het is alsof ze een dialoog voeren met de engel met het krullend haar; dit element is in ieder geval niet kenmerkend voor de eyckiaanse kunst. De engel en onder hem de robuste soldaat roepen de stijl van Jan voor ogen. Het slechte perspectief van de sarcofaag met het grote deksel treft men ook aan bij de fontein op het aanbiddingspaneel van het Gentse retabel. De onzekere plaatsing van de rechtse soldaat verwijst in geen geval naar van Eyck. Het landschap is in de geest geschilderd van het middenpaneel van het Lam Gods. Midden in de stad Jeruzalem herkennen we zonder moeite de moskee van Omar, die werkelijk in het centrum van de stad stond op de rots, waarop eens de Joden hun Tempel gebouwd hadden, die door Titus in 70 na Christus verwoest werd. Tijdens de middeleeuwen heeft men verkeerdelijk deze vreemde

Philip van der Celye-altaar (1468-1472).
Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam.
(Foto : Joost Goethals).

stijlgebouwde moskee voor de oude Tempel aangezien. De stad toont nauwe verwantschappen met deze op Breydelbach's houtsnede "De pelgrimtocht naar het Heilig land" (1486). De landschappen van Bertrandon de la Broquière in "Voyage d'Outremer" en Jan de Taveniers Chroniques en conquêtes de Charlemaigne wijzen erop dat dit stadszicht bekend was in onze gewesten (108). De berg links en de lucht zijn overschilderd, de stralen die van rechts komen – het goddelijk licht dat valt uit die zijde, terwijl de zon links opkomt (zoals bij de geboorte van de meester van Flémalle te Dijon) – wijzen er op dat het paneel een fragment is van een grotere compositie. Door de stunteligheid in bepaalde details waren enige critici van mening dat dit werk van de hand was van een oudere schilder, met name, niet Elisabeth, maar Hubert van Eyck (109). Sommigen dachten dat de overschilderingen – zoals bij het Lam Gods – van de hand waren van Jan (110), doch totaal in strijd met het stevige modelé van deze jonge van Eyck is het poëtische gevoel door een mindere plastische visie van de vormen, die alle hardheid wegneemt door middel van toonwaarden, die aanduiden dat het aspect van de dingen beïnvloed wordt door het licht van de atmosfeer. De meer impressionistische factuur ver-

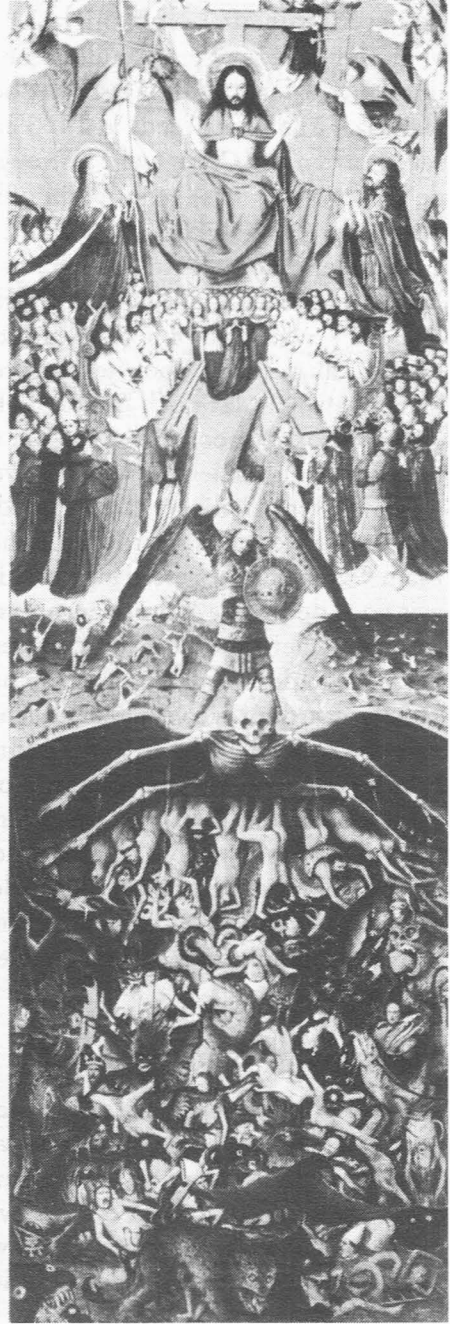
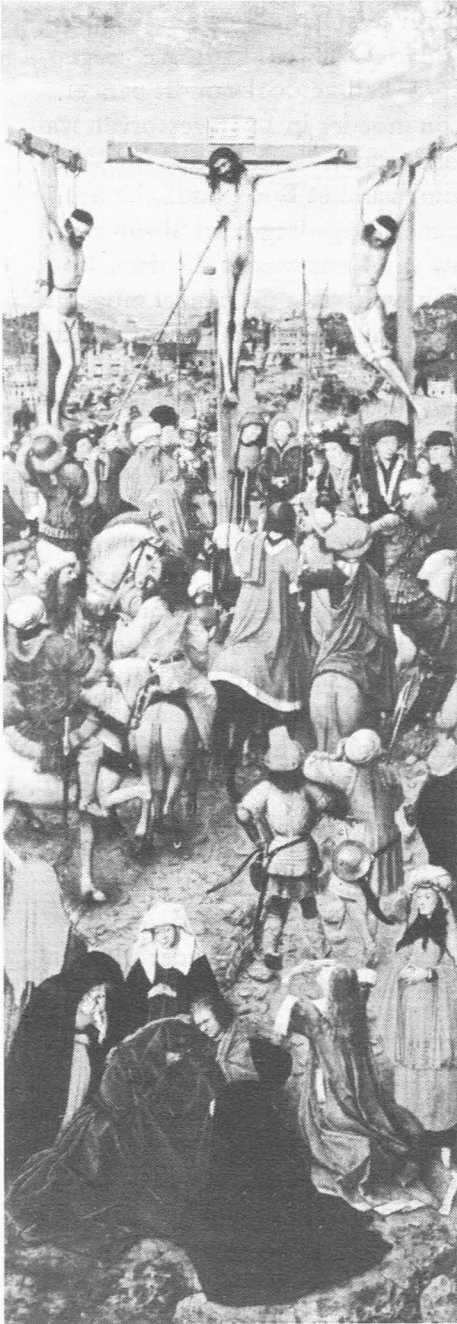
wijst reeds naar de kunst van Hugo van der Goes. De wapens van de soldaten wijzen er op dat dit schilderij ontstond in de 2de helft van de 15de eeuw (111). Rechts op een steen herkennen we het wapen van Philip van der Clyte (de Commines) (112) omringd door de ketting van de Orde van St. Michiel, welke in 1469 door de Franse koning Lodewijk XI gesticht werd. Waele meent dat Philip van der Clyte dit schilderij reeds vóór 8 augustus 1472 in zijn bezit had, de datum waarop hij de Bourgondische Nederlanden voorgoed verliet (noot 38a). Persoonlijk kan ik moeilijk aanvaarden dat het schilderij na maart 1469 geschilderd werd (indien dit werk tot stand kwam tijdens zijn Bourgondische periode), daar hij vanaf toen verbleef in verschillende steden (Atrecht, St. Omaar, Wervik) en kort daarna reisde naar Frankrijk (1469), Groot-Brittannië (1470-1471) en Spanje (1472). In vergelijking met andere schilderijen mogen we aanvaarden dat de schilder minimum 8 maanden aan deze voorstelling (fragment) gewerkt heeft, waardoor we de datering van de opdracht niet in 1472 mogen plaatsen, maar tussen 1467 (de aanstelling van Karel als hertog, waarbij zijn knaap Philip de Commines de taak toebedeeld kreeg van diplomaat) en maart 1469. In 1467 stuurde de hertog Philips van der Clyte naar Gent om regelingen te treffen in verband met de Plechtige Uitvaart van het stoffelijk overschot van Filips de Goede, het huwelijk met Margaretha van York en de Blijde Intrede van Karel de Stoute te Gent. Van der Clyte laat zich uit over de Gentse magistraat en de bewoners van de Arteveldestad : *“A dire la vérité, après le peuple de Liège, il n’en est de plus INCONSTANT que ceulx de Gand... je ne puis penser comment Dieu a tant préservé cette ville de Gand dont tant de mieux sont advenus et qui est de si peu d’utilité pour la chose publique du pays ou elle est assise”* (113). Van der Clyte werd naar Gent gestuurd om te onderhandelen, daar Gent zijn geboortestad was (en niet Ruwerschueren). Toen hij geboren werd in 1447 woonde zijn vader Colard – die gehuwd was met Catherina d’Haveskerke – in het Peenhuis in de Hurdochterstraat (een straat aan de St.-Michielskerk) te Gent (114), dat hij waarschijnlijk geërfd had van zijn vader, terwijl de oom van Filips, Jan van der Clyte, het huis van Wazières alsook het landgoed Commines erfde. Barbara van der Clyte weduwe van Hendrik Tollin deed daarentegen afstand van haar eigendom, nl. een gedeelte van het Braemsteen in de Onderstraat, ten voordele van Jan van de Kethulle, raadsheer van de hertog van Bourgondië (115). Het is pas bij het begin van de onlusten tussen de Gentse magistraat en de hertog, dat Colard van der Clyte in 1451 zich terug trok naar zijn landgoed dat hij van Filips de Goede gekregen had, nl. Ruwerschueren (Renescure) nabij Ariën (Aire) (alsook Sint-Venant). Het opzettelijk archaïsme (o.a. de kledij van ca. 1420 en de eyckiaanse stijl) van deze “Drie Madonn’s bij het graf” was gebruikelijk als het onderwerp zich afspeelde enkele jaren voordien (o.a.

de Levensbron cfr.) – wat hier niet het geval is – of als er een persoon voor zijn ouders of grootouders een fundatie stichtte (116). We mogen dus aanvaarden dat dit laatste het oorspronkelijke doel van dit paneel was, daar zijn vader reeds in 1453 en zijn moeder in 1455 gestorven waren. Jan van der Clyte werd als voogd aangeduid, doch Philip (van wie de hertog peter was) genoot zijn opleiding aan het Bourgondische hof. Een andere mogelijkheid was, dat dit paneel opgedragen werd aan zijn grootvader (117), die in 1351-52 baljuw van Gent was en die door Lodewijk van Male in de adelstand verheven werd. Dat dit paneel mogelijks te Gent – waar zijn ouders en grootouders geleefd hadden – tot stand kwam, kan gestaafd door de grote reminiscenties aan het Lam Gods. Merkwaardig is dat noch Daniël de Rijke (de meester van de Gentse Calvariatriptiek ?), noch Hugo van der Goes, die leidinggevende figuren waren tijdens de versieringen, belast werden met deze opdracht, waardoor we de maker van dit werk niet noodzakelijk onder de Gentse schilders moeten zoeken, doch eerder misschien onder de kunstenaars die werkzaam waren aan de versieringen. Philips werd pas nadat hij werkzaam was voor de Franse koning opgenomen in de orde van St. Michiel. Nu weten we met zekerheid dat de steen met het wapen omringd door de ketting van deze orde pas later op het paneel geschilderd werd (noot 109c), waardoor we veronderstellen dat Van der Clyte dit werk samen met zijn inboedel tijdens zijn vlucht naar Frankrijk heeft meegenomen. In die periode werd waarschijnlijk ook het paneel verkort, overschilderd en aangepast om te prijken op zijn nieuwe plaats. Een minder aanvaardbare theorie is dat een Vlaams schilder tijdens een verblijf in Frankrijk het paneel heeft geschilderd, daar de materialen, de techniek en de reminiscenties aan verschillende Vlaamse werken volledig verwijzen naar de Nederlanden; toch herkennen we een typische Middellandse plantengroei (118).

LIEVEN VAN DER CLYTE

In 1854 publiceerde Alexander Pinchard (noot 82b) een brief daterende uit 1416 van de Gentse notaris Gewijde de Boeye gericht aan de Raadskamer van de hertogen van Bourgondië (119); waarin het “Laatste Oordeel” geschilderd in 1413 door Lieven van de Clyte voor de gerechtszaal van het Gravensteen zeer geprezen werd. De hoge Raad van Vlaanderen had zich in 1407 geïnstalleerd in dit oud-grafelijk verblijf en het was dan ook niet verwonderlijk dat Van der Clyte gedeeltelijk betaald werd met het geld van de boete opgelegd op 25 augustus 1411 aan de baljuw van Hulst en Axel.

De Busscher (noot 32) vond geen enkele verwijzing, waardoor hij dacht dat Lieven van der Clyte tijdelijk te Gent verbleef om dit werk te schil-

Kruisiging & Laatste Oordeel (2de helft 15de e.)
New-York, Metropolitan Museum. (foto Joost Goethals)

deren. Het was Van der Haeghen (120), die deze schilder uit de duisternis naar voor wist te brengen. Na de dood van Lieven's ouders — Nikolaas en Katelijne de Groite, wordt de grootvader Mathijs de Groite op 5 juni 1383 aangeduid als voogd. Mathijs was toen reeds aangesteld als voogd van Annekine den Amman, het petekind van diens vrouw Katelijne Ferrants. De schepenen bepaalden hierbij dat een deel van Lieven's erfenis zal besteed worden "*omme siin ambacht mede te learne van den schilders*" (121). Reeds in 1406 wordt Lieven van der Clyte vermeld als schilder (122). Het blijkt Lieven niet voor de wind te zijn gegaan, daar hij op 13 februari 1417 (N.S. 1418) zelfs een deel van zijn huis in de Lange Munte moest verkopen (123); waarschijnlijk nam hij dan ook het besluit om opdrachten buiten het Gentse te aanvaarden, daar hij op 13 december 1418 een paard kocht (124). In 1422 sterft deze schilder te Gent. Van der Haeghen (noot 120) meent dat hij een lid was van de adellijke familie Van der Clyte (cfr.), dit kan weerlegd worden daar we uit de successierechten weten dat zijn erfgenamen niet woonachtig waren te Gent (125). Maeterlinck (126) neemt zonder enige reden aan dat het "Laatste Oordeel" van Lieven van der Clyte te identificeren is met de New-Yorkse diptiek voorstellende "De Kruisiging" en het "Laatste Oordeel" (127). Nadat Durrieu (128) het testament van Jean du Berry — daterende uit 1416 — gepubliceerd had, waarin eveneens melding wordt gemaakt van een Oordeeldiptiek, neemt Maeterlinck aan dat de hertog kort voor zijn dood het Laatste Oordeel van Lieven van der Clyte verworven had. Wij kunnen onmogelijk de New-Yorkse diptiek vereenzelvigen met het "Laatste Oordeel" geschilderd door Lieven van der Clyte voor het Gravensteen, daar in de brief duidelijk melding wordt gemaakt "*un très bel tabbel tout doré et de fin aisur*", wat ons direct aan de techniek doet herinneren van de pre-eyckiaanse taferelen uit het begin van de 15de eeuw (129). Nadat Durrieu in 1902 het in 1904 verbrande gedeelte van de "Très Belles Heures de Notre Dame" te Turijn gepubliceerd had, ontdekte Hulin de Loo het andere deel van dit getijdenboek in het bezit van prins Trivulzio in Milaan (noot 21). Door de vermelding "*le gran maestro Johannes (van Eyck) que prima fé'arte diminnaire sivi ut hodie loquimvr MINIARE*" uit 1524 schreef Hulin de Loo vier verluchtingen toe aan Jan van Eyck, terwijl hij de overige miniaturen op het actief plaatste van Hubert, wat aanvaard werd door enkele critici (130). Anderen meenden dat deze 4 miniaturen door de tal van reminiscenties aan Jan's werk van de hand waren van een leerling (131), terwijl de overige miniaturen juist van de hand van Jan waren. Soms schrijft men de figuren toe aan Hubert, terwijl men de interieurs en de landschappen op de naam van Jan plaatst (noot 22c). Door de archaische vormgeving van de verluchtingen "De vinding van het H. Kruis" en "De Virgo inter Virgines", alsook de grootte van de figuren, kende men deze toe aan een

helper (met name Elisabeth van Eyck).

Terecht merken sommige historici op dat noch Hubert, noch Jan in aanmerking komen voor het auteurschap (132). Door de beweging, het narratief karakter, de driehoekige gezichtsvorm en de fijne kreukelige plooienval van de vier miniaturen, dacht men dat deze van dezelfde hand waren als de New-Yorkse diptiek, aan deze groepering voegde men nog een getekende “Annonciatie” toe (noot 39b). Hierdoor schreef Maeterlinck eveneens de miniaturen aan Lieven van der Clyte toe. Op deze verluchtingen ontdekte hij tal van Gentse gebouwen, die eigenlijk veel jonger zijn dan het Turijns-Milanees getijdenboek. Inmiddels had men ook ontdekt dat Van der Clyte’s oordeel in 1482 gereinigd werd door de Gentse schilder Augustijn de Brune (133), waardoor Maeterlinck (134) niet langer meer dit “Laatste Oordeel” kon vereenzelvigen met de oordeeldiptiek uit de verzameling van de hertog van Berry. Toch bleef Maeterlinck het New-Yorkse tweeluik op het aktief plaatsen van Lieven van der Clyte, die kort vóór 1416 het Turijns-Milanees getijdenboek – toen het eigendom was van Jean du Berry – verluchtte, hoewel men op het miniatuur “de landing van een vorst” duidelijk het banier van het huis Holland-Beieren” ziet. Door de relatie met het gebedenboek schreef men Hubert (135), de jonge Jan (136) of een navolger, meestal een Nederlander (zoals Albert van Ouwater (137), een Limburger (noot 39b), een Brugge-ling of een Gentenaar, de New-Yorkse panelen toe. Dhanens (noot 35) wijst er op dat dit tweeluik zich totaal laat inlassen in de Gentse ikonografie en verwijst naar een paneel, dat gespaard bleef van de vernielzucht der Beeldenstormers en dat hing in de St. Michielskerk. Waarschijnlijk baseert zij zich op Van Vaernewijck (noot 12a), die vermeldt : (zo bleef ongeschonden aan de vernielzucht van de geuzen in de St.-Michielskerk) *die constighe tafele gheschildert van wit ende zwart (= grisaille) van den name Jhesus, daer veel helighen dien hooghen name boven ende anbidden ende den inghen Sente Michael int midden, en daeronder een helle. Daer buten (nog een tafereel) Sente Pieter ende Sente Pauwel gheschildert es ende binnen ander dynck, tot devocie verweckende*”, dat hing in de kruiskapel. Het eerste werk was van de hand van “meester Jaspas” en het andere van een onbekend kunstenaar. Deze kunstgewrochten werden inderdaad tijdens de eerste plunderingen gespaard, doch na de twee volgende vernielingen (24-25 aug. 1578 en 10 maart 1579) was de kerk volledig verwoest. Men leest dan ook in het kerkarchief van 1585-1586 “Item men heeft doen aflegghen de eerste sanctuarie mits tschoonmaecken van het steen ende het stoppen van de dueren, mits oock een nieuw duere te maecken duer den dicken muer van de name Jhesus capelle” en “Item betaelt on Bertelmeeus Augustyn, ghelasemaecker, voor dat hij van onse ghelasevensters, die in de ghuesevenster van de cruyscapelle ghestaen hadden, ghestopt heeft acht gaten vande groote venster in de naeme

Jhesus capelle". (138) Het altaarstuk in de kapel van de Zoete naam van Jesus – mogelijks beeldhouwd door Mathijs de Kien (de Key) – kennen we door een getekende voorstudie (139). De meester Gaspar is niemand minder dan Gaspar (Gerard) Horenbout, die in 1525 de opdracht kreeg om deze panelen te schilderen voor Lieven van Pottelsberghe en Livina van Steeland (noot 156). Een nader onderzoek van de New-Yorkse luiken lijkt hier wel verantwoord. Op het eerste paneel zien we een Calvarie. De groep onderaan vinden we terug op Van der Weydens Madrileense Piëta in het Prado. Zoals bij Rogier drukken de HH. vrouwen hun droefenis niet uit in de gelaatsuitdrukking, maar door gebaren (noot 73c). De starende vrouw rechts is de sibylle van Eritrea en vertoont gelijkenis met deze op het Gentse altaar (noot 68). Haar houding treffen we aan op Van der Goes' verloren geraakte Kerstnacht (noot 90). Daarna zien we de woelige spottende menigte, die veel te expressief en narratief behandeld is om van de hand van Jan van Eyck te zijn (noot 73c). In deze menigte herkennen we de gezichten van de apostelen Hermita en Pilerius op het Gentse retabel (noot 130c). Het witte paard voor de groepering is eveneens ontleend aan het Lam Gods. Op het ander luik is het Laatste Oordeel afgebeeld. De opstelling van Maria, Christus en Johannes de Doper gaat terug op Van der Weyden's Laatste Oordeel te Beaune, terwijl het coloriet van de kledij van Maria en Johannes naar het voorbeeld zijn van het Gentse altaarstuk. De archaïsche figuur van Christus herkennen we in spiegelbeeld op Petrus Christus' Berlijns "Laatste Oordeel", dat een gelijkaardige kompositie vertoont als dit paneel. Het T-vormig kruis treffen we ook aan op Christus' werk, doch de werelddol met het kruis en de marmeren zuil ontbreken op de New-Yorkse voorstelling. De engelen met muziek en passie-instrumenten zijn ontleend aan Rogier's en Christus' voorstellingen. De U-vormige opstelling der gelukzaligen, gaat oorspronkelijk terug op het miniatuur "St.-Jan op Patmos" van de gebroeders van Limburg in de Très Riches Heures (Condé, Museum), doch staat dichterbij Christus' voorstelling. Gelijkaardig als bij Christus' paneel zien we de aartsengel staan op de dood met vleermuisachtige vleugels. Deze engel roept ons direkt St. Michaël op Jan van Eyck's Dresdener altaartje voor ogen, terwijl de zee en het strand duidelijke verwantschappen tonen met "De landing van een vorst" uit het Turijns-Milanees gebedenboek (noot 21). Zoals bij Rogier's en Christus' voorstelling kruipen de zondaars uit de aarde, doch geen enkele stijgt er ten hemel of omgekeerd, zoals we opmerken in Bout's "Hellestorting" (Parijs, Louvre). Persoonlijk vermoed ik dat de voorstelling van de hel een vrije replek is naar de verdwenen predella (= onderstuk) van het Lam Gods, die een gelijkaardig onderwerp had en waarop ook Petrus Christus, Gerard Horenbout en Rogier van der Weyden zich gebaseerd hebben (140). Men dateert deze New-Yorkse diptiek kort vóór of kort na het Lam Gods, waar-

door men aanvaardt dat de hoger aangehaalde schilders zich op dit tweeluik inspireerden. Door de wapendracht (noot 111), bepaalde hoofdedkels (van omstreeks 1470) en vooral het grauwe koloriet aanvaard ik eerder dat deze diptiek geschilderd werd in de 2de helft van de 15de eeuw. We hebben hier duidelijk te maken met een compilatiewerk en niet omgekeerd. In vergelijking met de engel Michaël en de dood met vleermuisvleugels mogen we aanvaarden dat de houderige gedrongen figuurtjes in een gewild stuntelig archaïsme geschilderd werden. Door de reminiscenties, het beeldschema en de opschriften mogen we aannemen dat we hier te maken hebben met een Vlaams werk.

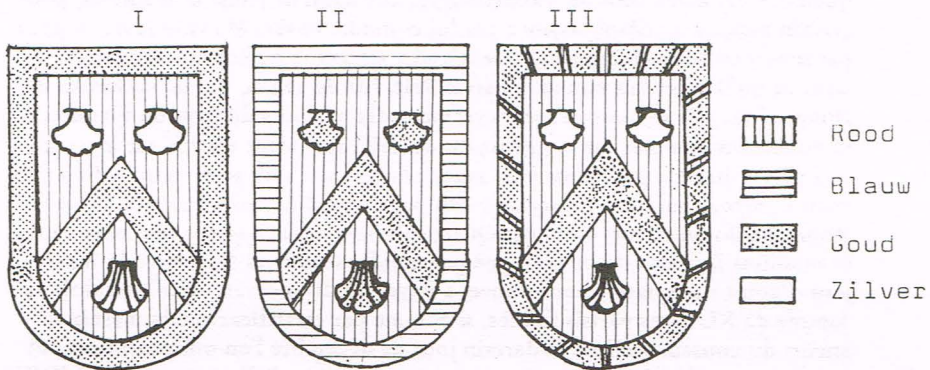
Rudy Van Elslande

(Wordt vervolgd)

NOTEN

102. Item van den Hoyre van Lysbetten Eeks 20 sch. gr., Gent, Stadsarchief, Jaarre-gister 1426-1427, f. 319 v°.
103. Zie hiervoor *R. Avermate*, Schertsphantheon van de Vlaamse School, Brussel, 1972, blz. 20-21, 34.
104. *F. Dülberg*, Die Ausstellung altniederländischer Meister in Brugge, in : Zeitschrift für bildende Kunst, N.F., XIV, 1903 blz. 52.
105. Vlg. Leclanché Parijs 20 mei 1892 geveild onder deze naam, overgenomen door *H. Perrer*, Gazette des Beaux-Arts 1873, blz. 364.
106. *J. Lavalleye*, Meester van de André-Madonna, in : Anonieme Vlaamse Primitieven, Catalogus met wetenschappelijke bijlage, Brugge 1969, nr. 25.
107. Vlg. *J. Wynckelman* (heer van 't Neetersche), Brugge 4 mei 1770, vlg. *Bernhard Bauwens*, Brugge 8 augustus 1826; verz. *W. Middelton* te Brussel; vlg. *Christie*, Londen 26 januari 1872 nr. 140, verz. *Sir Charles Robinson*; tentoonstelling Burlington Club 1892 (in de catalogus zien we een reproductie in fotogravure); verz. *Sir Francis Cook*; tentoongesteld te Brugge in 1902, nr. 7; verz. *Sir Frederick Cook*, tentoongesteld in de Guildhall te Londen in 1906; verz. *Sir Herbert Cook*, Richmond; sinds 1939 verz. *D. G. van Beuningen*, Vierhouten; in 1958 gelegateerd aan het Museum Boymans-van Beuningen te Rotterdam. Materiële gegevens : Olie op eik, 89 x 71,5 cm., ongesigneerd en ongedateerd, onvolledig en voltooid.
108. *R. Maere*, Over het afbeelden van bestaande gebouwen in het schilderwerk van Vlaamse Primitieven, in : Kunst der Nederlanden, dl. I, 1930-1931, blz. 201 e.v.
109. a) *Hulin de Loo*, in : Annuaire de la Société pour le progrès des études philosophiques et historiques, 1902; b) *E. Panofsky*, The Friedsam Annunciation and the Problem of the Ghent Altarpiece, in : The Art Bulletin, dl. XVII, 1935, blz. 433 e.v.; c) *L. von Baldass*, Jan van Eyck, Londen-New-York, 1952, blz. 37; d) *M. Whinney*, Early Flemish Painting, Londen 1968; e) *E. Fromentier*, Issued Monthly Hubert and Jan van Eyck, in : Masters of Art, dl. 5, Augustus

- 1904; f) *O. Seek*, noot 88b; g) *M. J. Friedländer*, noot 9 a (enkel editie 1924); h) *Beenken*, noot 2 h; i) *E. Durand-Greville*, noot 92; j) *L. van Puyvelde*, noot 23 e.
110. *R. Van Luttervelt*, *Holland's musea*, Parijs 1974, blz. 79-81; *E. Panofsky*, noot 68.
111. *J. Squilbeck*, *Une oeuvre enigmatique "Les trois Marie au Tombeau" du musée Boymans à Rotterdam*, in : *Belgisch tijdschrift voor Oudheidkunde en Kunstgeschiedenis*, dl. XXVIII, (1-2), Brussel, 1959, blz. 53-77.
112. *J. B. Rietstap*, *Armorial Général*, dl. I, Gouda 1884 : Clyte (de la) de Communes. *P. Bergmans*, *Armorial de Flandre du XVI siècle*, Parijs-Brussel 1919, blz. 15, ill. 220-221-222. I = wapen van Philip van der Clyte, de Communes; II = familie-wapen van van Colard I van der Clyte; III = wapen van Philip's vader Colard II, heer van Ruwerschuere en St.-Venant.

113. *Philip Vander Clyte* schreef zijn eigen memoires : Anet, kasteelbibliotheek, hs. *Le sejour de deul pour le très pas de messire Philippe de Commynes, seigneur d'Argenton* : gepubliceerd dr. *Kervyn de Lettenhove*, *Lettres et Négociations de Philippe de Commynes*, Brussel 1867; vgl. *A. G. Jonghees*, *L'Autorité – Historique de Philippe de Commynes – compte rendu de l'ouvrage de Bittman*, in *Annales de Bourgogne*, dl. 3-4; 1972, blz. 80-84; *F. Ernst*, *Philippe de Commynes, Memorien, Europa in der Krise zwischen Mittelalter und Neuzeit*, 1975.
114. Gent, Stadsarchief, Jaarregister, 1409-1410, f. 59.
115. *De Potter*, noot 52, dl. VI, blz. 68.
116. *Friedländer M. J.*, *Die Altniederländische Malerei*, dl. 7 en 11 (Bespreking Gooswin van der Weyden's Calmhoutpaneel, Berlijn Staatliche Museen).
117. Over Colard I van der Clyte, heer van Commine zie noot 113. Onbekende gegevens : "Kenlic zy etc. dat van den IIe XXIX ponden par., die Lievin Gheilinc hiesch mer Coelaerde van der Clite, heere van Comine, over scepenen van der kuere in ghend, die hij hem sculdich ende tachter es van werke, dat hij ghe-wrocht heeft ende de stoffe ghelevert an thof (ter Posterne), dat men eedt sGraven Bosch, an Bourgoie ende anden turre ter Posterne (Gent, Stadsarchief, jaarreg. 1387-88, f. 11). In 1377 en 1380 is hij één der aanstellers der schepe-nen van de stad; hij wordt hier vermeld als ridder (P. de l'Espinoy, *Recherche Desantiquitez et Noblesse de Flandres...*, 1631, blz. 542-547); "Jan de Lathau-were wordt veroordeeld tot het betalen van 26 s.gr. aan Jan Vriman, als borg staat mer Coelard van de Clite" (Jaaregister 1402-1403, f. 63 v°). De schuld die Gillis van den Bossche moet betalen aan Fransoise de Hane (Jaarreg. 1401-2,

f. 58 v°) wordt als kwijting betaald door de eerst genoemde aan Jan van der Clyte (idibem, f. 63 r°), die mogelijks een wolverkoper was, daar Margriet Baenjaerts aan hem wol koopt (idibem f 57 r°).

118. G. *Hulin de Loo*, Les voyages des frères van Eyck's avant 1425, in : Bulletin de la Classe des Beaux-Arts. Académie Royale de Belgique, dl. XIV, Brussel 1932, blz. 127; vgl. A. *Grisebach*, Architekturen auf Niederländischen und Französischen Gemälden des 15. Jahrhunderts, in : Monatsheft für Kunstwissenschaft, 1912, blz. 261 (zie ook noot 108); cfr. noot 29a.
119. Item à Lievin de le Clite, peintre demourant en la ville de Gand, pour la fachon d'un très bel tabbel tout doré et de fin aisur, du Jugement de Nostre Seigneur Jhésu-Crist, par lui livré en ladicte chambre en l'an mil quatre cent et treize, qui cousta à faire à tout l'estoffe de marchié à lui fait par le receveur des exploix, par le sceu de mesdiz seigneurs du conseil, soixante-quatre livres parisis, desquelz LXIII livres Joos de Valmerbeque, lors bailli de Hulst et d'Axeles, pour certain meshus et désobéissance par lui commise envers Monseigneur, en paya par sentence et condempnacion de mesdiz seigneurs du conseil, XL livres, pour ce qu'il avoit fait bannir Jehan le Pelt, filz de Jehan, par les eschevins de Hungersluus à la semonce et recouvrement dix ans hors du pays de Flandre, nonn obstant que mes diz seigneurs du conseil lui avoient escript par leurs lettres closes qu'il ne procédast plus avant contre lui à loy, pour ce qu ledit Jehan avoit composé paravant du meisme fait pour lequel il avoit attrait en cause à Robrecht Boudins, lors bailli des Quatre Metiers, pour laquelle désobéissance et meshuus il avoit esté condempné par mesdiz seigneurs du conseil le XXVe jour d'aoust mil quatre cens et unze, à payer au dit receveur desdiz exploix la somme de XL livres parisis foibles, si comme par certificacion de mesdiz seigneurs du conseil, escripte le darrain jour de décembre l'an mil quatre cent et quinze, cy rendue à court peut apparoir; pour ce ycy ladicte somme de LXIII livres parisis.

Rekening overgemaakt door notaris Gewijde de Boeye aan de Raadskamer van de hertogen van Bourgondië (Brussel, Koninklijke Bibliotheek, Algemene koninklijke archiven, rekenkamer, reg. 21795).

120. V. *Van der Haeghen*, Autour des van Eyck – Le peintre Lievin van der Clite, prédécesseur de Hubert van Eyck, à Gand, in : Handelingen der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent, Gent 1914, blz. 43-48.
121. Kenlijc sij allen lieden, dat Mathijs de Groete es commen vor scepenen ende heeft verkend dat hij onder hem heeft X lb. gr. tor. toebehoorende Liefkine van den Clite, hem toecommende ende verstorven van Claise van den Clite ende Katelinen van den Clite, siere vader ende moeder ware, ende van Katelinen Ferants, siere groetvrouwen, boven allen commere, de welken commer in hem trect Mathijs de Groite, groitheere van der vors. weesen.
- Item heeft de selve Mathijs onder hem V lb. gr. toebehoorende Annekine den Amman, hem toecommen van Katelinen Ferants, siere groitvrouwen, boven allen commere de welke commer Mathijs vors. an hem ghetrocken heeft ende heeft beloofd beede de vors. weesen te houdene van alre sustinanchen, also hemlieden behouven sal anghaende der somme forseit. Versekert up hem ende up al tsine. Ende et sijn borghen over hem ende elc over al, Jhan van Herlegghem dhoude ende Jhan de Raed, over de maerct... Actum XVI januarii. Voert consenteren scepenen dat men nemen sal III lb. gr. van der somme van den X lb. gr. Liefkine toebehoorende, *omme siin ambacht mede te learne van den schilders*. Dus bliven onder Mattyse rustende VII lb. gr., versekert up den vorn. seker.

- Actum V junii, int scependom ser Willems Gruters ende sire ghesellen (Gent, Stadsarchief, Staten van Goederen 1386-87, f. 29).
122. Kenlic zij ect. dat Jan Witte ende Cornelis Vinke commen sijn ect., kenden ende lijden dat sij vervaen hebben ende vervaen Lieve van den Clite, *scildere*, dat hij Willemme den Roeden vermoeden ende betalen sal de somme van viertich sceelen gr. onthier ende Paesschen naestcommende, sonder langher verste Actum XXV die octobris anno XIIIIC sexto. (Gent, stadsarchief, jaarregister 1406-1407, f. 4 v°).
  123. Kenlijc sij etc. dat Lieve van den Clyte commen es etc. kende ende lijde dat hij heft vercocht wel ende redelic Thomase Uten Berghe, deere helft, ende in dandere helft een achstedeel, van den huus gheheeten de Viere Heemskindere, staende in de Langhe Munte, tusschen den Cleenen Hert ende tParadijs, alsoet Livine vors. toebehoirde. Desen coep es ghedaen omme de somme van sevene ende twintich ponden grooten tornoy, te betaelene bij payement in der maniren naervolghende, te wetene es, sesse ponde vijftien sc. grooten tsente Jansmesse anno XIIIIC ende XVIII eerstcommende, sesse ponde XV sc. gr. te Kerssavonde daer naervolghende, ende also vort te sente Jansmesse ende Kerssavonde achtervolghende, telken payment betalende sesse ponde XV sc. gr. torn. tote de vors. somme al vulbetaelt zal sijn. Versekert up hem etc. Actum die XIII februarii anno XIIIICXVII (Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1417-1418, fol 40 v°).
  124. Kenlic etc. dat Lieve van der Clite commen etc. kende ende lijde dat hij sculdich es Janne Goethals de somme van twee lb. VII sc. gr. VIII den. gr. van den coepe van eenen paerde, te betalen te Vastenavende eerstcommende. Verzekert up hem ende up al tsine. Actum III^a die decembris anno XIIIICXVIII (Gent, Stadsarchief, jaarregister 1418-1419, f. 16 v°).
  125. Item van den hoyre van Lieve van den Clyte, XXsc. groten. (Gent, stadsarchief, Rekening van de stad, ontvangst van de erfenisrechten, 1422-23, f. 47 v°).
  126. *L. Maeterlinck*, *L'énigme des primitifs français*, Gent, ?, blz. 82, 189-200.
  127. *De New-Yorkse diptiek* : "Kruisiging en Laatste Oordeel, olie op paneel (verdoekt) elk : 19,5 x 56,5 cm.; Ongesigneerd en ongedateerd; onvolledig en voltooid; opschrift op de lijst : Wij dwaalden allen als schapen, wij keerden ons een ieglijk naar zijn weg, doch de Heere heeft onzer aller ongerechtigheid op Hem doen aanlopen; opschrift op de panelen : Venite, benedicti p(at)ris mei, Ite, vos maledicti, in ignem eternum, Chaos magnu(m) – Umbra mortis; Herkomst : Uit een Spaans klooster, verz. Prins D. P. Tatistcheff (middenpaneel gestolen door een bediende ?), verz. Tsar Nicolas I, St. Petersburg, Ermitage, New-York, verz. Knoedler, New-York Metropolitan Museum.
  128. *P. Durrieu*, *Heures de Turin*, Paris, 1902; herwerkt in 1922 : *Les Très-Belles Heures de Notre-Damme du Duc Jean de Berry*.
  129. vgl. *E. Vandamme*, *Technieken voor Reliëfapplicaties in de 14de-eeuwse schilderkunst der Nederlander*, in : *Jb. v. h. Koninklijk Museum vr. Schone Kunsten Antwerpen*, 1971, blz. 7-12.
  130. *F. Winkler*, noot 22a; *O. Pächt*, noot 96; *J. Held*, in : *Art Bulletin* 1955.
  131. *Friedländer M. J.*, noot 9a; *Panofsky E.*, noot 68; *A. Châtelet*, cfr. noot 22c, *Martens B.*, *Meister Francke*, Hamburg, 1929, blz. 174; *Renders* noot 3a; *G. J. Hoogewerff*, *De Noord-Nederlandsche Schilderkunst*, Den Haag 1936-1947, dl. II, blz. 5; *Musper T.*, *Untersuchungen zu Rogier van der Weyden und Jan van Eyck*, Stuttgart, 1948, blz. 83; *R. M. Tovell*, *Flemish Artists of the Valois Courts*, Toronte 1950, blz. 76; *A. Pigler*, *Das problem der Budapester Kreuztra-*

- gung, in : Phoebus, dl. III, 1950-1, 12.
132. *L. von Baldass* noot 109c; *C. Tolnay*, Zur Herkunft des Stiles der van Eyck, in : Münchner Jahrbuch der Bildenden Kunst, new ser., IX, 1932, blz. 325.
133. Meester Augustin de Brune, schildere, wonende te Gendt, de somme van XXX lb. par. over stoffe ende facoen, vermaect ende gherepareert te hebbene een tafle van den Oordeele Ons Liefs Heeren, hanghende in de camere van den rade daer men dinct, bij compositie ghemaect metten voorschreven Augustin bij mijnen heeren van den rade, de vorschreven somme van XXXlb. p. (Brussel, Koninklijke Bibliotheek, rekenkamer, koninklijke archiven, Reg. 21852). Augustijn de Brune zoon van Pieter (en niet Hugo) werd op 16 april 1466 meester. Tijdens de versieringen in 1468 te Brugge voor de Blijde Intrede van Karel de Stoute ontvangt hij een zeer laag loon. In 1484 wordt hij aangesteld als deken van het gild, in dat jaar levert hij de ontwerpen voor de leeuwen van de Gentse schandpalen. Kort daarna maakt hij voor de Blijde intrede van Maximiliaan de wapens van deze keizer en diens zoon Filips de Schone om op te hangen op de Kollatiezolder van het stadhuis. In 1487 wordt hij vermeld als gezworene (noten 32 & 33).
134. *L. Maeterlinck*, Hubert van Eyck et les peintres de son temps, Gent 19..??, blz. 93.
135. a) *G. Hulin de Loo*, noot 21; b) *A. Mayer*, cfr. noot 22; c) *H. Beenken*, noot 2h; d) *H. B. Wehle-M. Salinger*, A catalogue of Early Flemish paintings, Metropolitan Museum, New-York 1947; e) *E. Larsen*, noot 101.; f) *L. van Puyvelde*, noot 23e; g) *E. Durand-Greville*, noot 92.
136. *E. Panofsky*, noot 68.
137. *Tolnay*, noot 132b; *M. Dvořák*, Die Anfänge der holländischen Malerei, in : Jahrbuch der Königlich Preussischen Kunstsammlungen, dl. XXXIX, 1918, blz. 51. *K. Voll*, Die altniederländische Malerei von Jan van Eyck bis Memling, Leipzig 1906, blz. 269; *H. Zimmermann*, Ueber eine frühholländische Kreuztragung, in : Amtliche Berichte aus den Königlich Kunstsammlungen, dl. XXXIX, 1917/8, col. 15; *Baldass* noot 109; *O. Benesch*, Ueber einige Handzeichnungen des XV. Jahrhunderts, in : Jahrbuch der Preussischen Kunstsammlungen, dl. XLVI, 1925, blz. 181.
138. *De Potter F*, noot 52, dl. VII blz. 394.
139. *M. Vanroose*, De Beeldhouwkunst van de 16de eeuw, in : Gent 1000 jaar Kunst en Cultuur 1975, blz. 477, 483.
140. *A. Châtelet*, Roger van der Weyden et Jean van Eyck, in : Jb. v. h. Koninklijk Museum vr. Schone Kunsten te Antwerpen, 1966, blz. 7-38; vgl. noot 131 F.

ONZE GENTSE KEUKENRUBRIEK (Vervolg)

Dat onze Keukenrubriek vele mensen interesseert blijkt uit twee belangrijke antwoorden die ons toekwamen op onze vraag betreffende zekere kruiden en specerijen die aan onze Keukenpiet onbekend waren. Het ene kwam van een Gents folklorist M.V.W. die ons pittig schreef : “Wat uw Keukenpiet niet weet, weet mijn keukenmie toevallig wel”, terwijl een zekere H.C. chimiste-parfumeur

uit Boechout (waar gaat onze Palmares zich toch overal nestelen ?) laat weten : “Om de in “Palmares” gesignaleerde tekortkomingen van Oude Keukenpiet wat aan te vullen, ziehier enkele inlichtingen”. (1)

De opgaven van de twee gelegenheden correspondenten komen perfect goed overeen, dus moeten zij juist zijn. Wij willen gaarne onze lezers er van laten genieten; dus blijven wij voor ditmaal nog in onze kruiden en specerijen – vooruit dus maar : ziehier het samengevat resultaat van de twee.

BAZIELKRUID

“Ocimum basilicum”, basilicum of koningskruid of balsemkruid, is gelijkaardig aan maar minder fijn dan dragon, dat de Gentenaars wel beter zullen kennen onder de Franse benaming “Estragon”. Wordt gebruikt in de preparatie van sausen, ook in de bereiding van likeuren van het “Chartreuse”-type. Het baziëlkruid doet ook dienst als sierplant, werd zelfs in potten in de kamer gekweekt. De blaadjes worden ook gebruikt om azijn te kruiden en wild te bereiden.

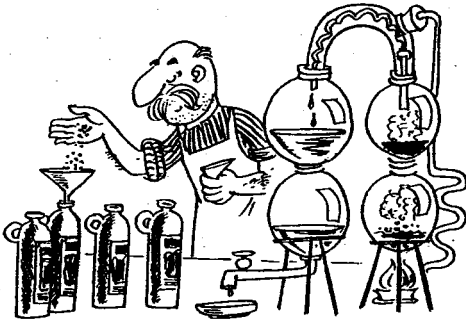
KORIANDER

Zaad van “Coriandrum Sativum”. Is één van de bestanddelen van Indische curry. De noordervolkeren kruiden er hun brooddeeg mee. De koriander werd gebruikt in de likeurstokerij en in de suikerbakkerij; men vond de korianderolie in de apotheek. Als plant verspreidt de Koriander een onaangename geur; gedroogd worden de zaden welriekend.

KARDEMOM OF KARDAMOM

Cardimona. Practisch iedereen maakt ten onrechte van de laatste m een n. In het frans “Cardamomme”. Is zaad van “Elettaria Cardamomum”. De zaden worden gebruikt door de likeurstoker, de suikerbakker en de

(1) Namen die we nog ontmoeten als medewerkers aan “Ghendtsche Tydinghen”.

banketbakker. Is een van de bestanddelen van Indische curry. Wordt ook gebruikt in de bereiding van pickels, sausen, enz. Kardemomolie was steeds in voorraad bij drogist en apoteker.

MARJOLEIN

“*Origanum vulgare*”, “*Origanum Majorana*”, ook genoemd “*Majorana Hortensis*”. De bladeren ervan werden gebruikt in de bereiding van vlees-sausen, conserven, azijn. Ook dienstig bij de bereiding van vlees. In haar geheel werd de gedroogde plant ook gevoegd bij sla, bonen of erwten. Uit de bloem bereidde men medische marjoleinolie, marjoleinbalsem en marjoleinwater.

VIER KRUIDEN

Een mengsel van peper, muskaatnoot, kruidnagel en kaneel, echter in ongelijke delen. Volgens M.V.W. kan het vierde kruid, namelijk kaneel, ook soms vervangen worden door gember. Wordt gebruikt voor de bereiding van lekkerkoek, door de Gentenaars beter bekend als “lekkerkoek” !

MAANZAAD

Niet te verwarren met maankruid, een sierplant ook nog gekend onder de naam van “Judaspenning” (in het gents “Tsudasgeld”). Het zijn namelijk die zilveren blaadjes, eindigend in een scherpe punt, die, gepeld en gedroogd in vazen een schitterglans verspreiden. Maar maanzaad is het zaad van de papaverbol. H.C. schrijft : “Ik zie niet waar het zou kunnen gebruikt worden als condiment, tenware misschien voor de bereiding van “Olluizekenssaus”.

Het is de gelegenheid om er op te wijzen dat de olluizekens vroeger door het grootste aantal der Gentse moeders werden gebruikt om een fopspeen, in het afkooksel ervan gedoopt, in de mond te stoppen van de lastige kleintjes, die alzo gemakkelijk in slaap werden gebracht, zodat sommigen wel voorgoed bleven slapen. Hedendaags is het een product waarvan het extract alleen tegen doktersrecept bij de apothekers kan bekomen worden. In de apotheek in het Museum voor Volkskunde kunnen er nog enkele prachtexemplaren van worden bewonderd in een glazen

bokaal.

Het zal u nu misschien interesseren te vernemen wat de reactie was van Oude Keukenpiet bij het opdoen van al die nieuwe wetenschap? Wel hij zei: "Nen mens weet dat misschien wel allemaal, waar wie gaat dat nu zover zoeken met al dat Latijn? Voor ons zijn frieten, patafriet en geen pa-

tatus frietus en is varkenspoot pied-de-porc en geen porcus potus. Elk zijn eigen pijp en toebak en foila-tout!".

Oude Keukenpiet wordt oud en koppig en erg "op zijnen ponteneur". Palmares dankt in allen gevalle van harte de twee gelegenheidsredacteuren en houdt zich steeds zeer aanbevolen.

Laat ons ten slotte vermelden dat M.V.W. het nodig vindt er op te wijzen dat er in Gent een Peperstraat, een Komijnstraat, een Korianderstraat en een Magelein of Marjoleinstraat bestaat.

*
*   *   *

In onze kindertijd leerden wij op school een prettig marsliedje dat wij bij gelegenheid op wandeling langs veld en in bos wijd uitgalmden:

"Wij reizen om te leren

"Door heel het land

"En hebben als wij keren

"Ook meer verstand."

Het is daaraan dat wij dachten toen wij in onze Kempen bij een aange-naam verblijf eens de vergelijking maakten tussen een paar aangename dessert-gerechten en de aldaar gebruikte benaming of voorstelling.

POTTYNCK OF PUDDING

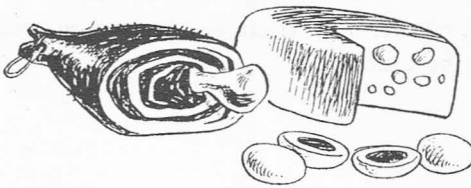
Wij hadden het vroeger al eens over de Gentse Pottynck, gemaakt van oud brood, met toevoeging van rozijnen of krenten, en in verfijnde vorm met afval van patisserie; ook de engelse vorm als plum-pudding. In onze Kempen is pudding heel iets anders. Het is de doodgewone vanillepudding uit pakjes, zoals die bij ons wordt bereid, met melk, in een vorm gegoten en later gestremd en gedemouleerd en die er zo aantrekkelijk uitziet met zijn goudgele kleur en zijn beweeglijkheid, zodat een oud vriend van mij er de schilderachtige naam aan gaf (mag ik mij op voorhand bij ons vriendelijke lezeressen verontschuldigen?) van "lutse-poepe". Maar in de Kempen wordt vanillecreem doodgewoon bereid maar niet in vorm gegoten maar per porties op dessertborden. Terwijl

de creem nog warm is, vóór het stremmen, worden daarin stukjes ananas, schijfjes banaan, halve kersen of druiven gelegd. Koud wordt zulks als dessert onder naam van pottinck opgediend.

RIJSTPAP

Ook de rijstpap wordt op voorhand op borden gegoten en koud opgediend. Twee Kempische specialiteiten echter : op ieder bord vindt men een slordig draadje of stukje van een draad safran dat zo rondom uitlopend een rijke goudgele kleur geeft, en bij ieder bord krijgt men een potje niet bruine suiker, maar heel bleekbeige suiker; in 't Gents : bleekmeulsuiker. Sinds deze zomer willen mijn kleinzoontjes van geen donkerbruine "meulsuiker" niet meer weten.

"PANNEKOEKJES"

Ook die komen als dessert op tafel, niet plat of gerold maar klein van vorm en in twee geplooid en eveneens met bleke suiker. Ware bruine suiker schijnt dus in de Kempen uit den boze.

Ook nog even een Kempisch gerecht :

EIEREN MET HESP EN KAAS IN DE OVEN

Neem enkele gekookte eieren, snijdt die in twee, leg ze met de witte rondkens naar omhoog op een eerst goed met boter ingevette vuurvaste schotel; leg daarop enkele schijfjes dunne kaas (liefst gestolde) en daarover zeer dunne schillen rauwe gerookte hesp. Steek het geheel in een goed verwarmde oven. Ik verzeker u, een middag of avondkostje om u, (met toevoeging van een paar aardappelkroketjes) de vingers bij af te likken; oh shoking, net alsof er geen servietjes (er zijn er nu toch zoveel papieren met zo'n mooie tekeningen) bestonden ! Excuus. Maar deze niet-Gentse gerechtjes kregen bij Oude Keukenpiet volle instemming. Eens proberen ? Op voorhand smakelijk eten.

(Wordt vervolgd)

R. V. K.

VRAAG EN ANTWOORD

Antwoord van de Heer M. Van Wesemael op de vraag van de Heer D. Maes (Gh. T. 1984 – Nr. 3 – p. 202)

Lieievrouw-Coopman, Oude Gèntsche Maten en Gewichten, in Oost-vlaamse Zanten XXI, 1946 blz. 63-83

H. de Schryver, De oude Landmaten in Vlaanderen

Reactie van de Heer M. Van Wesemael op de vraag van de Heer Ronald De Buck (Gh. T. 1984 – Nr. 3 – p. 202)

Terloops vermeldt de heer De Buck in zijn vraag dat de scherprechter P. J. Hamel tevens bloemist was. Dat detail mocht bij sommige lezers enige verbazing opwekken. Inderdaad waren de scherprechters medeburgers zoals de anderen : zij of hun vrouw mochten een bedrijf of beroep uitoefenen; alleen was het hun verboden een tapperij open te houden. Hamel liet dan ook regelmatig advertenties in de Gazette van Gend verschijnen waarvan ik een paar meedeel :

1) Dat 'er in den Hof van Philippe Hamel, Officier Crimineel der Stad Gend gestaen aen de Coupure uyt 'er hand te koopen is eene partye Tulipen waer onder veel meer syn by-geplant als in het verleden jaer, voorders zal men naer de Tulipen verkoopen ontrent 8000 Renunkels alle van de beste qualiteyt. Men zal in den gemelden Hof de zelve bloemen kunnen bezichtigen van negen tot elf uren 's morgens en van dry tot vyf uren 's naer middags : zullende voor ofte naer die uren niemand in den Hof toegelaeten worden. (7 mei 1778)

2) Philippe Hamel, Officier Crimineel der Stad Gend, presenteert in groote en kleyne partyen t' elks gerief uyt de hand te koopen eene groote quanteyt Renunkels die reeds sedert vier dagen in Bloemen staen. (21 mei 1778)

3) P. Hamel, O.C.d.S.G., laet weten dat syne Tulipen in volle bloemen staen om uyt 'er hand aen de Liefhebbers te verkoopen waer onder syn extra Bizarden als ook alle soorten van witte Superfyne; voorders zal hy noch uyt 'er hand verkoopen 1000 Renunkels bestaend uyt 100 verscheyde soorten volgens de Catalogue in zynen Hof te zien. Hy heeft de Renunkels het verleden jaer van Maestricht ontvangen en de zelve zullen den 20. dezer in volle bloemen staen waer na een ider zig kan reguleeren. /Zijn broer woont te Maestricht/ (15 mei 1780)

In Hamels tijd bestond geen sociale verzekering tegen arbeidsongevallen.

Wie zo'n ongeval overkwam mocht feestelijk in de kou blijven staan.

"Ik niet" zei Philippe op zekeren dag waarop hij 2 vonnissen uitgevoerd had en waarbij hij een kledingstuk beschadigde en zich een arm bezeerde.

Voor elk der tegenslagen vergoedde de Stad hem met de betaling van 3 ponden : een klein fortuintje.

Daernaer in consideratie ghenomen synde dat hy Philippe Hamel syn cleedt door het vier hadde bedorven ende synen arm gheforceert in het haelen ofte stellen van de doode lichaemen op het rad welcken arm hy actuelyck niet en can ghebruycken ende door chirurgien ghecureert wort. (14 dec. 1773)

Na Philippe's dood (1784) vervolgde zijn weduwe nog een poos de zaak voort.

4) De weduwe Hamel woonende aen de Coupure in den akker (thans Akkerstraat) achter het huys ter Koolen (denk aan de Koolkappers die de buurt beheersten) binnen deze stad presenteert van stonden aen te koopen eene groote partye tulpen van de alderschoonste soorten, gewonnene Bloemen, eene quantiteyt Baguetten (hoogstammige tulpen), Saeylingen en Scheuten en menigvuldige uytgelezen Aurikels (Sleutelbloemen ofte ezelseoren) alle tot eenen civilen prys. (12 mei 1785) Het lijkt er wel op dat Philippe's Hof de plaats geëffend heeft voor de stichting van het Casino.

Vraag van de Heer J. P. Fobe

1. De heer Hellebaut, voorheen primus perpetuus en rector van de Gentse universiteit, overleden in 1829. Liet deze persoon afstammelingen na ?
2. De heer Marissael, stichter van de Academie der Schone Kunsten in Gent. Liet hij afstammelingen na ?
3. De heer Edmond Serrure, architect van de Stad Gent eind XIXde eeuw, auteur van een "Monographie de l'Hopital de la Biloque à Gand" zonder datum. Bestaat zijn biografie ?
4. De heer Benoit Mure (1809-1858) werd op 14.06.1914 in Gent herdacht tijdens een banket. De spijskaart is versierd met een foto en met een blauwe wimpel met witte stippen. Wie was deze Mure ?

BIBLIOGRAFIE

EEN PAREL VAN EEN KUNSTBOEK

Als derde publicatie over kunstambachten verscheen onlangs, onder de auspiciën van het provinciaal bestuur van Oost-Vlaanderen, een fraai uitgegeven en rijk geïllustreerd lees- en kijkboek *'Afficheskunst in Oost-Vlaanderen'*, waarin de snelle ontwikkeling van deze oorspronkelijke marginale kunsttak door een schaar deskundige medewerkers, onder de leiding van dr. Paul Huys, bondig maar accuraat wordt geschetst aan de hand van 25 kleurafbeeldingen en 76 zwart-wit illustraties.

De algemeen situerende hoofdstukken werden geschreven door konseruator Lieven Daenens en de heer Hector Waterschoot; het slothoofdstuk door prof. dr. Helmut Gaus (R.U.G.).

De heer gouverneur R. De Kinder en de Heer gedeputeerde voor kulturele aangelegenheden E. De Cuyper zorgden voor de inleidende teksten. Lay-out, grafische vormgeving en kaftontwerp zijn van Piet Vandekerckhove; drukkerij Erasmus (Ledeberg) zorgde voor de technische uitvoering van het geheel, inbegrepen de clichés van de wit-zwart clichés, terwijl de firma Fotogravure Vergouts (Antwerpen) de clichés in kleur leverde. Drie perioden van de afficheskunst worden besproken en voorgesteld door de deelgroepen : 1/ Lode Hoste en Anne-Marie Van Bever (*La Belle époque*) 2/ Norbert Poulain-Saskia de Buck (*Interbellum*) 3/ Ingrid de Meuter-Ingrid Lampaert (na 1945).

Met de uitvinding van de lithografie ontstond in 1798 de afficheskunst, die zijn hoogtepunt bereikte in 1830 met Joseph Jakob Kieckepoost (1773-1837) als prominente figuur in Oost-Vlaanderen.

Terloops vermelden wij de opkomst, in de XIXe eeuw, van de porseleinkaarten die als adres- en reclamestukken werden gebruikt en 'en vogue' bleven.

Vanaf 1866 werd in Frankrijk de affichetechniek toegepast en de eigenlijke affiche geboren.

'La belle époque' heeft van 1895 tot 1918 de afficheskunst sterk beïnvloed met Toulouse-Lautrec als onbetwistbare meester, omringd door kunstenaars als Van Gogh, Seurat, Gauguin (Frankrijk) en Van Rysselberghe, Ensor, Evenepoel, Knopff (Vlaanderen).

De uitvinding van de lithografie heeft de integratie tussen de nieuwe grafische uitdrukkingvormen en de plastische kunst sterk bevorderd. Constant Montald, Jules van Biesbroeck, Jules de Bruycker en later Herman Verbaere, Lucien de Roeck, Stefan Vermeersch, Maurits Derolez waren de grote vertegenwoordigers van de Vlaamse afficheskunst tot in het midden van de XXe eeuw, weldra gevolgd door een jongere generatie,

waarin Luc Verstraete, Etienne Hublau, Piet Vandekerckhove, Willy Bosschem, Jean Bilquin zich lieten gelden door hun voldragen ambachtelijke techniek.

Na 1945 veroverde de affichekunst de straat met thema's over de politiek, industrie en handel, konsumptiegoederen, toerisme en verkeerswezen, onderwijs, cultuur, sport en recreatie.

Als spiegel van de tijd heeft de affiche haar bestaansreden bevestigd en een stabiele plaats veroverd in onze kommunikatiewereld en konsumptie-maatschappij.

De affiche is een kostbaar medium voor de massa geworden, zoals de pers, de film, de televisie, het boek, de fotografie.

Meer dan ooit ondergaat het publiek de bekoring van het beeld.

De affiche heeft haar stempel gedrukt op het sociaal leven en een gemeenschappelijke mentaliteit in het leven geroepen.

Zal de overweldigende publiciteit van nu het leven van de affiche verkorten, zoals dit door prof. dr. Gaus wordt gesteld, blijft voor ons een open vraag ?

Dit aantrekkelijk en leerzaam boek is o.i. een hoogtepunt in de provinciale kulturele werking en brengt ons terug naar de bronnen van een techniek, later een kunst, die thans gerijpt zijn adelbrieven bezit.

Tot slot vermelden wij graag het aandeel van het Documentatiecentrum in de samenstelling van de reeks affichen die voor de opsmuk van het boek in aanmerking kwamen.

Vergeten wij ook niet dat in de schoot van het centrum een lid van onze kring wekelijks zijn vrije tijd besteedt aan de klassering van de binnengekomen affiches en werd aangesteld om in 'Affichekunst in Oost-Vlaanderen' het 'Belle époque'-deel te verzorgen.

Een welgemeend proficiat.

Het boek is in de bibliotheek van het D. C. aanwezig, en daar ook verkrijgbaar.

Ingebonden : 750 fr. Niet ingebonden : 600 fr.

R. V.
